

Pisano

VESTNIK

NOTICIERO

BUENOS AIRES

1964 - N.º 8 - AUGUST

XV

VESTNIK je glasilo slovenskih protikomunističnih borcev. Izdaja ga konzorcij
Predsednik Edí škulj, upravnik Janez Kralj.
Oprema: Franci Pernišek

UREDNIŠTVO in UPRAVA: Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

NAROČNINA: Južna Amerika 280 pesov odn. enakovrednost v dolarju,
USA in Kanada 2.50 dolarja letno., Anglija in Avstralija 1 funt
šterling, evropske države 1.50 dolarja.

Editor responsable y redactor: Eduardo škulj, administrador: Juan Kralj
Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Bs. Aires

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 817.736

PREJ - ZDAJ

D. D.

Značilno za nas je, da smo s svojimi mislimi ostali v preteklosti. Saj je razumljivo: takrat smo tako po krivici izgubili vse najlepše, kar smo imeli. Večkrat nam je, kot da se je tedaj zgodovina ustavila.

Vendar more biti tako ostajanje v preteklosti usodno. Lahko nas namreč naredi toge in neobčutljive za sedanost. Kljub tragičnosti preteklosti bi bila sedanost še bolj žalostna, ko bi njej ne posvetili svojih najboljših sil.

Ni spoštovanja preteklosti predvsem v nje povelečevanju, čeprav je tudi v tem. Pravo cenjenje preteklega boja in naših borcev je zlasti v nadaljevanju istega boja za svobodo slovenskega naroda danes. Kdor se danes trudi prispevati k spetni dosegli svobode, tisti razume žrtev vaških stražarjev, domobrancev in četnikov.

S tem seveda nikakor nočem reči, da preteklost nima svoje cene in ni vredna vsega našega spoštovanja. Nasprotno: večjega ali vsaj tehtnega zanimanja je vredna, kot smo ga do sedaj pokazali. In samo želeli je, da bi ga bila tudi deležna.

Kako zelo si vsi želimo napisane zgodovine našega boja. Marsikdo je marsikaj zbral, kdo tudi že kaj napisal: vse kaže, da se je začelo zadnje čase resno zbiranje podatkov o piscih, o pričevanjih, o dokumentih. Tako je upanje, da bo le kdaj kaj. Invalidi in vdove naših borcev dobivajo podporo. Ali pa so izdelani natančni sezname vseh potrebnih in je pomoč njim dosledno organizirana? Naše vsakoletne proslave junakov so dostojne: res pa je, da bi se morali zbrati najboljši ljudje od gledališča, da bi bile te proslave najboljše, kar premoremo.

Preteklost ima svojo ceno, o tem ni dvoma. In vendar je treba zanimanje prestaviti predvsem v sedanost. Narod je pod komunističnim sistemom prav tako v sužnosti, kot je bil pod fašističnim ali nacističnim. Prepričan sem, da nalogi ponovne osvoboditve Slovenije do danes nismo bili kos.

Nastane vprašanje, kaj se da storiti. Kubanci se npr. izkrcavajo na Kubi in od tam vodijo oboroženo vstajo. V Sloveniji bi to za sedaj verjetno še ne prihajalo v poštev. So pa druga sredstva. In prav tu je tisti dvom: ali smo druga sredstva popolnoma izkoristili?

Vsekakor je pričakovati vstaje predvsem od tistih, ki so danes v Sloveniji. A njim je treba dajati poguma, informacij. Treba je od zunaj ustvarjati čoma željo po svobodi.

Ugodno za naše delo je, da je Slovenija od dveh strani obdana od svobodnih dežel. In od tam bi bilo mogoče pošiljati domov po pošti,

po ljudeh ali po radijskih valovih marsikaj, kar bi pomenilo doma vznik ognja, ki bi v doglednem času požgal komunistično mučilnico.

Prenesti zanimanje predvsem v sedanost, iskati vse možne poti današnjega dela — v tem vidim našo glavno dolžnost.

Poljski kardinal Wiszynski razlaga že dalj časa v univerzitetni cerkvi sv. Ane v Varšavi papeško okrožnico „Mir na zemlji“. V tej razlagi je med drugim dejal:

Človek, bolje povedano, človeška oseba, ni, kot tako radi človeka pojmujejo totalitarni sistemi, samo številka, vključena v zgodovinsko skupnost naroda. Človek je bitje, ki ima pravico do razvoja svoje lastne osebnosti in je država nastala zaradi njega, ne pa človek zaradi države.

Kadar pride do nasilja, se človek po sili razmer odpove svobodi in s tem pravici. To povzroči suženjstvo duha in dostikrat tudi telesa. kar je lastno vsem deželam z diktatorskimi režimi. Toda človek se svojim osebnim pravicam ne sme nikdar odpovedati, saj bi s tem kršil božjo zamisel o človeški osebi.

Človek ima od Boga dodeljeno pravico, da v svobodi ustvarja in se svobodno udejstvuje na znanstvenem, umetniškem in kulturnem področju. Vsak poskus, da se ga v tem prizadevanju omejuje, je nasilje nad njegovo duhovnostjo. Prav zato je bila v vseh časih borba za svobodo istovetna z borbo za resnico. Ti dve dobrini sta v bistveni medsebojni zvezi.

Človek ima tudi pravico do čiščenja Boga. Danes se pa dogaja, da prav tisti, ki na vsa usta poudarjajo „svobodo vesti“, v imenu te svobode z vsem možnim nasiljem in prevaro delajo na to, da bi odrasle in zlasti mladino oropali vsakega verovanja.

Prav tako ima človek vso pravico do zasebne lastnine. Ta pravica nima nobene zveze z naukom liberalnega kapitalizma, čigar brezdušnost je treba odločno obsoditi; toda prav tako je treba obsoditi drugo skrajnost, da se namreč država polasti vse gospodarske dejavnosti in postane človek le še del državnega brezsrčnega stroja.

Končno ima človek tudi vso pravico, da menja kraj svojega bivanja ali se iz države izseli, kadar to hoče, saj brez te pravice se država nujno spremeni v eno samo jetnišnico za ves narod.

Zato mi kristjani odklanjamo vsako „dirigirano demokracijo“, kjer se v imenu ljudskih mas prav tem masam vsiljuje to, kar ugaja skupini egoističnih ljudi in ščiti njih privilegirane položaje. pa ne jemlje v obzir resnične potrebe ljudskih množic in državljanom ne nudi možnosti, da bi se svobodno udejstvovali v političnem dogajanju države. Nikdar ne bomo pristali na to, da je državljan le predmet nekega režima, vedno dolžan samo sprejemati njegove odločbe. Če državljan ne izvršuje svojih državljanskih pravic in ni njih nosilec, ne čudimo se potem, da postane apatičen in brezbrizen do vsega, kar se dogaja z njim in okrog njega. Toda zapomnimo si: država s take vrste državljanji je obsojena prej ali slej na propad in na to, da izgine.

ZVESTOBA SLOVENSTVU

Torek po deželnih volitvah je bil za Slovence v Italiji praznični dan. Vsi, ki narodnostno čutimo, smo bili ginjeni in radostni v zavesti, da smo zmagovito izbojevali važno bitko za naš obstoj. Po prvi res pomembni zmagi v boju za biti ali ne biti je izginila malodušnost iz tistih, ki so se začeli počasi predajati „usodi“ in piti iz čaše potujčevanja, katero nam nudijo neslovenske stranke. V nas so se zbudile in predramile nove sile. V slehernem količkaj zavednem slovenskem srcu je zazvenela struna narodne zavesti. Naše ljudstvo, ki je bilo postavljeno pred ločitev duhov, je začutilo, da spada v slovenski tabor in ne v tabor italijanskih strank. To občutje je bilo tista sila, ki je povečala število glasov Slovenske skupnosti. To občutje in spoznanje je začelo lomiti stare fronte in poganjati v zavestno slovensko skupnost, ki si želi sama brez škodljivih preskokov v neslovenske stranke krojiti lastno usodo.

Na volitvah dne 10. maja se je prvič zgodilo, da so v nekaterih slovenskih vaseh tržaškega Krasa in Brega javno stopili na plan tisti, ki so doslej zaradi komunističnega terorja nosili slovensko zavest brez tujih strankarskih primesi tajno v srcu in so jo upali razodeti le v kabini, ko so skriti pred očmi vaškega mnenja prekrizali slovenski znak.

Še večje veselje je zavladalo takrat, ko je bilo javljeno, da je Slovenska skupnost dosegla deset tisoč glasov in dobila svojega predstavnika v deželnem zboru. Zid zadržanosti, negotovosti in napetega čakanja je bil prebit. Sprožil se je plaz navdušenja in zadovoljstva. Po cestah, v delavnicah, v gostilnah, avtobusih in šolah je zaživelo. Mnogi so glasno povedali, da so volili slovensko. Prijemali so za besedo tiste agitatorje za tuje stranke, ki so lažno napovedovali, da Slovenska skupnost ne bo dobila lastnega zastopnika. Krivi preroki so bili razkrinkani, resnica je zmagala na vsej črti. Pri tej priliki ne moremo mimo ugotovitve, ki naj nam za bodočnost služi kot nauk: slovenski glasovi, oddani za Italijansko socialistično stranko so bili izgubljeni. Ta stranka je dobila na Tržaškem samo enega svetovalca z ostanki, na Goriškem pa nobenega. In če bi ga tudi dobila, bi bil izvoljen njen italijanski, ne pa slovenski kandidat. Italijanska komunistična stranka je sicer držala besedo, da bosta na njeni listi izvoljena po en slovenski kandidat na Tržaškem in Goriškem, ostane pa žalostno dejstvo, da se slovenski glasovi, oddani tej stranki, štejejo za italijanske.

Kdo je ponesel slovensko ime v širšo javnost? Mar komunisti? Nikakor ne. Časopisje je poročalo, da je Italijanska komunistična partija dobila toliko glasov in toliko svetovalcev in konec. Naše ime je ponesla v širšo javnost Slovenska skupnost s svojim uspehom. Vsa italijanska javnost je preko velikih listov in državnega radijskega omrežja izvedela, da smo pri

volitvah v deželi Furlanija-Julijska pokrajina nastopili Slovenci in da je Slovenska skupnost dobila svojega zastopnika v deželni svet. Slovenski napis na lepakih Slovenske skupnosti je bil jasno viden v kinu in po televiziji.

Vsi slovenski glasovi, oddani za italijanske stranke, so izgubljeni. Te stranke nam nudijo kvečjemu besede, iz besed pa ne zraste kruh.

Izid desetomajskih volitev nam je velika vzpodbuda. Čakajo nas nove naloge, zmaga nam je odprla nove možnosti. Prilika se bo kmalu nudila, saj bodo 10. novembra volitve v pokrajinski svet in volitve v okoliških občinah. Takrat moramo pridobiti še več slovenskih glasov.

(Katoliški glas XVI, 21 — Dr. M. P.)

Tu se nam zastavlja vprašanje: ali smo dovolj negovali kritiko, oziroma tudi kolikor smo jo, ali je naletela na tenak posluš ali pa na gluha ušesa? Eno in drugo ostaja odprto. Dobro pa vemo, kot se temu po domače pravi, da je družba brez kritike kot človek brez zavesti... Publicistika je prav gotovo žlahtna prvina demokratizma. Zato je sproščenost v publicistiki slej ko prej tudi zrcalo ustvarjalnosti demokracije. K temu pa prepogosto dodajamo, da je že Perikles dejal, da je bistvo demokracije in svobode v hrabrosti človeka. (BD, Naši razgledi XIII, 1.)

Dragi gospod, nikar se ne igrajte z ognjem! Kaj vam ni dovolj, da je vlada ukinila Perspektive? Bi radi, da ukine še Naše razglede?

Tisk in publicistika naj „držita tako rekoč življenju zrcalo; čednosti naj kažeta njene poteze, pregrehi njeno podobo, svojemu času in družbi njuno obliko in odtisk.“ Za resnico torej gre. Tisk in publicistika sta pri razvitih ljudeh boj za boljšo obveščenoost, boj proti dezinformaciji in boj za udeležbo vseh ljudi, ki kaj resno delajo, pri oblikovanju javnega mnenja. Zdi se, da se pri nas le v sunkih in počasi približujemo takšni vlogi tiska in publicistike. Morda je pa le naše ljudstvo vse preveč zrelo za tako visok odstotek propagandno optimističnega obveščevanja v sorazmerju z resničnim in kritičnim obveščevanjem. Čedalje manj propagandnega zamolčevanja pa čedalje več tudi bridkih resnic o neuspehih. Uspehi in spet uspehi, ki tudi res so — zraven pa kar naprej ostajamo s svojim delom na svetovnem trgu globoko nekonkurenčni in kar naprej naš ljubi dinar pada. Več resnice torej, tudi o neuspehih in o polomijah. (UK, Naši razgledi XIII, 1.)

Dragi Uroš Kraigher, kaj hočeš, da ti rečem? Da se popolnoma skladam s teboj? Da to, kar predlagaš, sploh ni mogoče pod komunističnim sistemom: Da bo tisti trenutek rdečega raja konec, ko bo prišla vsa resnica na dan? Ne bi te rad naredil pesimista, a je natančno tako, kot sem ti z vprašanji povedal.

VOJVODSKI PRESTOL — ZNAK SUVERENOSTI

550 let — skoraj osemdeset let prej, preden so odkrili Ameriko. Se zavedamo?

Res ne vem, kako so v domovini proslavljali to obletnico oziroma boljše rečeno: če so jo sploh proslavljali, kajti tudi to najbrž spada v temna leta srednjega veka, kakor doma še uče zgodovino. Pa naj bo tudi ta spregled doma na račun velikega narodnega greha, ki ga dan za dnem delajo komunisti nad našo krvjo in nje preteklostjo.

V zdomstvu smo se jubileja spomnili. S članki, s prireditvami, s primerno besedo: skromna je bila, kakor so marsikdaj in marsikje skromne naše možnosti. A vsakokrat je bila beseda iz srca, iz ljubezni.

Poteklo je torej 550 let, odkar so naši pradedje zadnjikrat zavestno izbirali svoje gospodarje. Kakšna simbolika v vseh dejanjih, kakšen podarek zrelosti v vseh besedah! Morda se tega premalo zavedamo. Daleč je pač tista doba, daleč okolje in še bolj daleč — se nam zdi — dan, ko si bomo spet prosti izbirali vero in postavé.

Danes nimamo svojih knezov in princev, ki bi oddajali stoletno ime za nekaj dolarjev in udobno življenje v Waldorf Astorii ali bili redno na seznamu najbolje oblečenih, navzočih na tej ali oni pojedini, tudi ne plemenitašev, ki bi se jim na prsih blestele kolajne za pridno udeležbo na dvornih plesih. Danes smo narod kakor pred 550 leti: sami, med seboj bratje in sestre, brez večjih razlik — merivši s svetovnimi merili, saj med nami ni Rotschildov in ne Rockefellerjev ali Fordov — skorajda enaki, vsi pa z zavestjo, da pravzaprav ni Slovenec, čigar stari oče ni bil kmet.

Danes smo sami. Kakor tedaj, ko naši predniki niso mogli več izbirati po lastni volji. Od tedaj smo začeli življenje reševanja sproti, za vsako ceno, boj za obstoj, odpor proti zlu, nasilju, obsojanje krivic in zločinov. Od tedaj vedno nekaj iščemo, da bi bili pred drugimi. Ni megalomanija, ampak dejstvo: vedno hočemo biti korak pred drugimi: v doslednosti, načelnosti, jasnosti, delavnosti, povezanosti, disciplini, žrtvovanju za skupnost. (Ne mislimo samo na zadnjih dvajset let, ki so drobci v primeri z vso preteklostjo.)

Nekoč mi je Ruda Jurčec — berite njegove spomine, ki bodo kmalu izšli, dejal: „Ne vem kolikokrat že sem se ukvarjal z misljo, kaj pravzaprav imamo Slovenci v sebi, da se tako ženemo?“

Da, ženemo se, pehamo, borimo, vztrajamo, trpimo, prenašamo in čakamo dan resnične svobode. Tistih nekaj idiličnih dni od 29. oktobra 1918 do 1. decembra 1918 je bilo samo še povečanje naše želje, da bi bili svoji:

na svoji zemlji svoj gospod, dasi bi povezava z drugimi bila taka ali taka, kakor bi pač narekemale naše narodne koristi.

Za tem gremo sedaj: kaj naša narodna korist narekuje! Tej misli služiti, se pravi delati za narod. V duhu njegove najboljše tradicije. Ta pa je krščanska. In naše zgodovine poznati ne more, kdor krščanskega nauka ne pozna. To je osnova, na kateri bomo, če Bog da, nekega dne spet imeli vojvodski prestol. Ne bo na Gosposvetškem polju, katerega smo zaradi komunistov za vedno izgubili. Bo nekje v Sloveniji, ni važno kje: a v Sloveniji bo in ta Slovenija bo, kakor je Vodnik dejal, prstan Evrope.

V to verujemo.

Pavle Rant

K O M U I G R A ?

Med zanimive in hkrati tudi pretresljive publikacije preteklega leta prištevam poročilo skupine Inštituta za sociologijo in filozofijo univerze v Ljubljani o temi „Kultura v komuni“. Skupina je anketirala kulturno situacijo v štirih občinah: Domžalah, Grosupljem, Sežani in Škofji Loki, upoštevala pa je tudi statistične proračunske podatke iz 51 slovenskih občin. To, kar je ugotovila anketa, je v glavnem skrajno porazno: razen v Škofji Loki, kjer je predvsem zaradi podjetnosti nekaterih kulturnih entuziastov še nekaj kulturnega življenja, kulture v anketiranih občinah praktično ni. To je bridko predvsem zaradi tega, ker so podatki studiozno preučeni, torej resnični, in ker anketirane občine, med katerimi je npr. tudi obmejna Sežana, kjer bi že zaradi meje morali stimulirati kulturo, glede kulturne oziroma nekulturne situacije nikakor niso osamljene. O tem sem se lahko v glavnem tudi sam prepričal, ko sem spomladi prisostvoval sestankom kulturnih in prosvetnih delavcev v nekaterih občinah.

Zveni kot anekdota, a je resnično:

V nekem večjem slovenskem kraju, ki je v zgodovini odigral pomembno vlogo in spoznal kulturno tradicijo, daje občinski proračun knjižnici na leto 60.000 dinarjev in le nekaj več nekaterim drugim kulturnim inštitucijam; ravno toliko, da ne morejo ne živeti ne umreti. Pač pa dobi kar lepo vsoto godba na pihala; ko začuden vprašaš, kako to, ti povedo, da godba na pihala obvezno honorarno igra pogrebne koračnice na civilnih pogrebih.

Te pogrebne koračnice so vsekakor groteskno simbolične.

Podatki so tako očitni, da dandanašnji v glavnem niti ne tajimo, da je s komunalno kulturo nekam zanič. Pač pa smo iznašli drugačne izgovore: na veliko se prepričujemo, kako kultura ni več stvar federacije niti republike. ampak komune; kako kultura ni več eksistenčna zadeva nekega

naroda, temveč nekaj podobnega, kot sta javna električna razsvetljava ali kanalizacija v posameznem kraju. Zmerjamo občine, da se ne brigajo za kulturo, občine pa odgovarjajo, da ne vedo, kam z njo. saj so jim že ostale reči izpraznile žepce. Tolažimo se s tem, da imamo v Ljubljani (in to pogosto celo hipertrofijo kulture), prav malo pa nam je mar, da po pol ure avtomobilske vožnje kulture ni več. Nismo pa toliko pogumni, da bi to kulturo v metropoli pošteno imenovali ljubljanska (ali še bolje: Kultura občine Ljubljana-Center), ne pa slovenska kultura.

Vest, da smo vse storili za to slovensko kulturo, nam je čista: kjer občani kulture nočejo, je pač nimajo. In zato so seveda zaostali. Teoretično bi naj namreč višji civilizacijski standard, višji dohodek avtomatično stimuliral kulturno življenje. Podatek iz ankete, da je npr. v domžalski občini nacionalni dohodek na prebivalca precej visok, tamkajšnja kultura pa na psu, odločno demantira to teoretično postavko. V takšen družbeni avtomatizem glede kulture nikoli nisem verjel; prepričan sem celo, da bi v primeru, ko bi občane na referendumu anketirali, ali hočejo kulturo ali ne, večina kulturo ukinila. Tako kot bi na podobnem referendumu mladina ukinila šolo. Tako pač je in tako bo verjetno še nekaj časa. Zato imam vselej, ko slišim sodbo, da bodo občani imeli kulturo samo tam, kjer jo bodo hoteli imeti. občutek, da se za to sodbo skriva (ne)kulturni cinizem.

Kulture v komuni v glavnem torej nimamo, pač pa imamo bogastvo posvetovanj o tej kulturi. Na teh posvetovanjih že leta in leta slišiš iste besede o istih vprašanih od istih diskutantov; besede se umaknejo v zapisknike in sklepe, kulture pa ne premaknejo. Tako je na vseh straneh: ljudje, v glavnem isti, se vozijo od Ohrida do Bleda na kongrese, simpozije in posvetovanja, zapravljajo čas in dnevnice, premlevajo pametne ali tudi nespametne misli, toda vse prepogosto ostane zgolj pri izmenjavi sodb; ukrepa iz takšnih ali drugačnih vzrokov nihče. To je verjetno sploh naša sedanja bolezen, ki pa se je konkretno v kulturi že hudo maščevala. Želel bi, da ne bi teh besed pojmovali kot prikrit zagovor birokratskega centralizma; daleč so od tega, pa čeprav je res, da gre npr. kulturi nasploh zdaj slabše kot poprej. Prepričan sem, da predvsem zato, ker smo dosledno izvedli načelo decentralizacije kulturne odgovornosti, nismo pa bili tako vneti pri materialni fundaciji tega načela. Ugovor velja torej ostankom centralizma in polovičnim ukrepom; ugovor velja pojmovanju, da pomeni decentralizacija nekakšen debatni krožek, ne pa akcijo, pojmovanju, da pomeni decentralizacija dezintegracije celovite nacionalne slovenske kulture na vrsto komunalnih kultur. Ugovor velja za vse tiste sestanke, kjer se mlati prazna slama in izgublja čas, namesto da bi občani, celo strokovnjaki, delali in ukrepali. Včasih imam občutek, da se je marsikoga polastila mentaliteta kočljje, čim dlje bomo sedeli, tem prej se bo izvalil socializem.

Ta čas pa godba na pihala v komuni igra kulturni marche funèbre. Komu igra? Ali ne tudi že kulturi v komuni?

IZ SLOVENIJE

Obisk cerkva v Jugoslaviji stalno pada. Polne cerkve, ki jih vidite, so optična prevara. Pomislite, tam je mnogo turistov, prebivalstvo je naraslo in niso dovolili, da bi razširili ali zidali nove cerkve. V enem primeru je moral duhovnik čakati osemnajst let, predno je dobil dovoljenje, da pozida cerkev, ki je bila razrušena v vojni. In za tako dovoljenje mora vsakdo zaprositi, če hoče pri cerkvi kaj pozidavati ali popravljati. Trideset župnij v zagrebški nadškofiji je brez duhovnika. (Vseh župnij je 397).

V Jugoslaviji ni nobenih župnijskih šol in samo peščica semenišč. Katoliške organizacije niso dovoljene. Tisto malo katoliških listov, ki izhajajo v omejenem obsegu, je pod strogo cenzuro. Verski pouk se sme dajati otrokom le, če to starši zahtevajo (pismeno!). Toda očetje takih otrok so često ogroženi, da izgubijo delo. V nekaterih predelih je zelo razširjena nepismenost, pa kljub temu morajo starši zahtevati pouk otrok v verouku le pismeno.

Čeprav obisk cerkva stalno pada, je pa kakovost preostalih vernikov visoka, celo junaška. Nekaj nenavadnega se je zgodilo lani v zagrebški nadškofiji. Dasi je imela nadškofija povprečno le 50 kandidatov za duhovnike vsako leto, se je v letu 1963 število dvignilo na 102. Ta razvoj je toliko bolj čuden, ker noben fant ne vstopi v bogoslovje,

ne da bi prej šel skozi osem let sistematične ateistične izobrazbe na obveznih državnih šolah. Povrh se mora na kak način izogniti članstvu mladinske komunistične organizacije Narodna Omladina.

Največja izguba za Cerkev je izguba mladine. Istočasno pa je komunizem tudi doživel neuspeh, ker je ni pridobil zase. Neki komunistični voditelj je dejal: „Ni se nam sicer posrečilo spraviti mladine na svojo stran, toda vsaj to se nam je posrečilo, da smo jo izvabili stran od Cerkev.“

(Dopisnik časopisa „The Sign“, USA)

„Perspektive“ zatrte. Ljubljansko revijo „Perspektive“, ki so po volji režima smele dolgo objavljati kritiko razmer v domovini in se spuščati v uporniško analizo titizma, so oblasti v Ljubljani zatrle. Smrtni udarec je reviji zadala Vida Tomšič, ki je javno obsodila kritiko mladih in jih obdolžila, da imajo za hrbtom postranske namene. Kmalu zatem je izdajateljica Državna založba Slovenije obvestila urednike Tarasa Kermaunerja, Janka Kosa in Primoža Kozaka, da je izdajanje revije ukinila, ker so uredniki in sodelavci s svojim destruktivnim delom imeli namen, pripraviti tla za novo, opozicionalno politično stranko. — Mlada komunistična inteligenca je v „Perspektivah“

preveč odkrito razgaljevala trhle, gnijoče osnove režima. Partija je dolgo dopuščala videz, da je možna svobodna debata; sedaj je pokazala svoj pravi obraz in zamahnila s sekuro, ki pa je že dolgo brez rezila; toporišče bo še klalo in ukrep proti reviji je prvi zamah potapljača, ki lovi bilke, da bi se rešil. Svobodno pisanje so ukinili ljudje, ki so brez idej in jasne zavesti o programski usmerjenosti. (Glas SKA XI, 8)

Mohorjeva družba v Celju še ni dobila dovoljenja, da bi tiskala Werflovo Pesem o Bernardki. Ker je to treba plačati v tuji valuti, ki je Mohorjeva družba nima (druge založbe jo pa takoj dobe), bo treba še počakati. Tudi prvi del Kuretove knjige Praznično leto Slovencev že dolgo čaka na natis.

Gimnazije v Jugoslaviji rastejo kot gobe po dežju. Zlasti po južnih deželah. S tem pa seveda pada nivo vseh. Neki slovenski inteligent je vprašal: „Koliko je še gimnazij v Sloveniji?“ in je odgovoril kar sam: „Ena, namreč univerza.“

Ivan Mrak je dramatik, znan še iz vojnih let. Je pa na rdečem indeksu. V Tržaški Mladiki beremo o njem: „On je poslednji srednjeveški človek. On ni vernik našega časa. Njemu ni razum spoznal Boga. Vse bitje Ga je čutilo, nosilo v sebi, ker je tako hrepenelo po Njem.“ V svojem delu „Proces“ zagovarja duhovnost v človeku, zato seveda ni dovoljeno njegovih del uprizarjati v Sloveniji.

Mauserjevi Ljudje pod bičem so dobili v Katoliškem glasu tole pri-

pombo: „Veseli smo te knjige, veseli zlasti zato, da naši ljudje v teh mesecih, ko režimski tisk onstran meje proslavlja dvajsetletnico raznih dogodkov in sramoti žrtve komunističnega nasilja, slišijo tudi drugo plat zvona in doumejo, da je resnica le ena, čeprav je danes v domovini obsojena na molk.“

Spomenik

Kip ni nevaren ne državi ne stranki. Kip samo stoji, ne dela nič po svoji glavi in noč in dan lepo molči. Če komu je na poti kdaj, preneseš ga na kak drugi kraj. A če je tudi tam z njim križ, ga v bolj sodoben kip preliješ, ali pa glavo mu odbiješ in kako drugo nasadiš. Dokler si živ, je kip vabljev, a bron je mrtev in taljev; in biti kip je kaj nevarno, saj noč in dan si poln skrbi, kdaj koga zbodel boš v oči in šel se prevzgojit v livarno.

(J. Menart)

Koliko je ljudi v Jugoslaviji? Na koncu leta 1963 je bilo zaokroženo število tole:

Bosna in Hercegovina	3.485.000
Hrvatska	4.244.000
Makedonija	1.467.000
Slovenija	1.626.000
Srbija	7.857.000
Črna gora	498.000

Vsega skupaj je bilo ob koncu leta 1963 19.177.000 ljudi, ali 235.791 več kot leto prej. Nataliteta je lani upadala. Poleti 1967 bo v Jugoslaviji, tako računajo, 20 milijonov prebivalcev.

MORDA ŠE NISTE BRALI...

da so Angleži spet naredili eno izmed „opevanih“ zgodovinskih dejanj, ko so zajeli glavnega upornika proti Fidelu Castru Manuela Raya. Ta je namreč obljubil, da bo 20. maja že na kubanskih tleh, kjer bi začel gverilo proti Castru. Zamuda se je pripetila, ker je svetovno časopisje o teh nameravanih izkrcanjih pisalo tako, kakor da bi namenoma pošiljalo upornike proti Castru v smrt. Angleži so tako samo dodali piko na i, ker so hoteli Raya osmešiti; seveda, če se Ray izkrcna in uspe, ne bo več trgovanja s komunistično Kubo. To pa starim štacunarjem ne gre v račun. — Včasih so bili Poljaki, smo bili mi in Hrvati in Srbi drobiž, danes so drugi...

da so sovjeti ponovno začeli divjo gonjo proti veri in Cerkvi sploh. V ta namen so ustanovili poseben Institut znanstvenega ateizma, ki bo odslej vodil ves boj. Tudi na univerzah bodo postavili posebne stolice za ateizem in država bo zgradila čudovite palače, v katerih bodo na ateistični način proslavljali poroke, rojstva, smrti in sploh vse, kar v navadno življenje smrtnikov spada. Šef vsega gibanja bo Leonid F. Iljičev — velja si zapomniti to ime — in njegove misli je moskovska Pravda takole poudarila: „Brezbrižnost in pomanjkanje smisla (za problem vere namreč, op. prir.), ki sta bila očitna že marsikdaj, samo pomagata rasti sovražniku,“ kajti sovjetski državljani ne smejo pozabiti, da je vera eden največjih ideoloških sovražnikov režima. — Kmalu bo petdeset let, odkar komunisti koljejo Ruse, kmalu bo že nekaj generacij mimo, a še vedno brli vera v ruskem narodu: zastonj vsi stroški. Pravi človek, pa naj bo državljan kjer koli, mora biti že po naravi krščanski!

da so Romuni končno vendarle stopili v trgovske stike s Severno Ameriko. Leta 1947 so namreč sovjeti prepovedali vsem satelitom kakršnokoli trgovanje v okviru Marshallovega plana in od tedaj je bil samo Tito tako dober trgovec, da je znal povsod nekaj prodati, pa ogromno dobiti: enkrat na račun suše, drugič na potres, tretjič, da ga bodo vsak čas položili v vodoravni legi in podobno. Zdaj so se tudi Romuni naučili in v petrolejskih napravah v Ploestiju bo od prihodnjih mesecev tekkel petrolej, namazan z dolarji. Sicer pa je promet med ZDA in sateliti skromen, kajti številke pravijo, da so izmenjali blaga v vrednosti: Češko-Slovaška 20 milijonov, Madžarska 18, Vzhodna Nemčija 9,6, Romunija 2,4, Bolgarija 1,2 milijona, vse seveda računano v dolarjih. (Pripominjamo, da npr. pri Bolgariji ni vračunan znesek za „tajne“ obiske domovine, kakršne poznamo še iz lagerskih časov, ko so nekateri za CARE pakete pošiljali ljudi domov, sami pa prejemale na ta račun dolarje — to ne gre med trgovsko zamenjavo, ampak med trgovino s človeškim življenjem! — Je tako? — (Vprašanje velja tistim, ki berejo, in to zadevo poznajo!)

da je stari komunist (pravzaprav ni star, saj ima samo 64 let) Maurice Thorez prepustil vodstvo stranke v Franciji Waldeck Rochet-u. Stara garda komunistov odhaja — kaj bodo prinesli novi? Novega nič: pač pa strel v tilnik, vdor v vse možne vrste in ... svetovno revolucijo. Prinesli, če jim oblasti ne bodo prej stopile na prste, kakor se reče...

da je omenjeni Waldeck Rochet svoje vrste tič, ki je že zelo mlad stopil v partijo, bil v Rusiji na šolanju, zatem pomagal pri organiziranju Ljudske fronte v Franciji, izdajal svoj list in leta 1939 bil med 27 komunističnimi poslanci francoskega parlamenta, ki so odobrvali z vsem srcem pakt Stalin-Hitler. To pa ga ni motilo, da ne bi dvajset let kasneje trdno stal za Hruščovom, ko je ta razgaljal Stalina. Bomo videli, kaj bo sedaj naredil...

da je nekdanji komunist svetovnega slovesa Peruvianec Eudocio Ravines danes eden najbolj ostrih obsojvalcev tiranstva pod rdečo zvezdo. Kot mlad komunist je hitro napredoval v hierarhiji in se udeležil VII. kongresa Kominterne v Moskvi. Od tedaj naprej je začel tudi tolči po komunizmu, objavil knjigo Velika prevara in se postavil v vodilne vrste Latinoamerikancev, ki so komunizem do časa spoznali. Pred nedavnim je ob konferencah, ki jih je imel v Buenos Airesu, dejal tudi tole: „Mi, Latinski Amerikanci smo mislili, da komunizem ne more biti nevarnost za Južno Ameriko. Mislili smo, da bomo proti komunizmu lahko igrali isto vlogo kakor v obeh dosedanjih vojnah: zalagati svet z mesom in dobavljati vse potrebno za vojskujoče se države, kakor da bi bili zlata rezerva v vojni nastopajočih. Zdaj pa se je gledanje spremenilo. Komunistična nevarnost se je pojavila in je pred nami, začela pa se je, ko je 60 milj proč od Floride na kubanski obali skupina romantikov izgubila življenje. Verjeli smo, da bodo Združene države Severne Amerike mogle odstraniti komunistično nevarnost. A žal ni bilo tako. Tedaj se je začela sprememba v miselnosti Latinske Amerike, ki se je zavedla svoje vloge v tej „tretji svetovni vojni“.

da sta se Tito in Hruščov v manj kot štiriindvajsetih urah vse pomenila, kar je bilo treba za uspešno napredovanje komunizma. Tito bo Hruščovu pomagal pri Afrikancih in Azijcih v boju proti Kitajcem, pri Amerikancih in drugih zahodnjakih bo dosegel, da bodo tudi Rusi smeli soodločati pri bodočnosti Afrike, češ ker so manjše zlo kot Kitajci — skratka: Tito bo povsod, kjer bo treba, ugladi pot sovjetskemu komunizmu, ki v svoji obleki ne more vstopiti v vsak salon. Tako bo torej Tito — preko vseh svojih ambasadorjev pri vsakih vratih zunanjih ministrstev zastavil nogo, da se vrata ne bodo čisto zaprla, ako bi „slučajno“ takoj za njim prišel na obisk sovjetski diplomat... In tako bo šel ples naprej, demokratski parlamenti bodo sklepali podpore, svetovni tisk bo pel hvalo, človeštvo pa si bo samo kopalo jamo kar naprej...

da... pa še drugič kaj. S skromno prošnjo uredniku: povprašaj bralce, kaj jih najbolj zanima, katero področje, katere osebnosti, pa bomo z združenimi močmi skušali ustreči.

SLOVENIJA V OGNJU REVOLUCIJE

K pripravi komunistične revolucije je spadala tudi odstranitev vplivnih nasprotnikov. V jeseni l. 1941 so se začeli atentati in umori, ki so se na pomlad razširili iz Ljubljane na deželo. Umori so se začeli takrat, ko je komunistična propaganda prepričala ljudi, da je narodni izdajalec vsakdo, ki nasprotuje Osvobodilni fronti. V Ljubljani so komunisti izvršili 49 umorov, na deželi se število zahrbtno ubitih še ne da oceniti; sega pa v tisoče. Med bolj znanimi žrtvami v Ljubljani so: Franc Emmer, Avgust Praprotnik, Jaroslav Kikelj, Franc Župec, prof. dr. Ehrlich, Ivo Peršuh, Fortunat Majdič, Kazimir Kukovič, ban dr. M. Natlačen. Poskušena sta bila atentata tudi na predsednika pokrajinske uprave generala Rupnika in na upravnika policije dr. Hacina, a nista uspela.

V zgodnji pomladi l. 1942 je komunistična stranka dala povelje za širšo mobilizacijo svojih borcev. Ti so se nabirali predvsem iz Ljubljane ter iz večjih podeželskih središč, kakor: Novo mesto, Ribnica, Višnja gora, Trebnje, Cerknica itd. Zelo močno so bili zastopani begunci iz Štajerske in Gorenjske. Mobilizacija se je izvršila zato, ker so komunistični voditelji pričakovali za konec l. 1942 odločilno zmago Sovjetske Rusije. Kmečki element se je tej mobilizaciji najmanj odzval. Največ je bilo inteligence, polinteligence in delavstvo, tako da je bila partizanska revolucija v Sloveniji plod in delo predvsem ljubljanskega izobraženstva. Ko se je komunistična organizacija na terenu izpopolnila, to je v začetku poletja 1942, je revolucija zadivjala z vso silovitostjo po Ljubljanski pokrajini.

III.

Vse, kar se je od takrat naprej zgodilo, je precej znano. Slovenci so bili prepuščeni na milost in nemilost na eni strani podivjanim komunističnim tolпам, na drugi strani pa krutim represalijam italijanske vojske, ki se je hote znašala nad nedolžnim prebivalstvom. Namesto da bi preganjala komunistične tolpe in zopet uvedla mir v deželo, je začela z masovnimi internacijami mirnega prebivalstva. V Ljubljani je ob prazniku sv. Petra in Pavla 1942 polovila okrog 5000 mladih ljudi in jih odpeljala v neznosna koncentracijska taborišča v Gonarsu, v Padovi, v Reniciju, na Rabu. Znano je, da je komunistična stranka bila obveščena o aretacijah nekaj dni prej, tako da so se mogli njeni pristaši poskriti. V vojašnici, kjer se je vršila izbira, so stali ob strani karabinerjem komunistični zaupniki in izločali svoje ljudi. Tako je bila v koncentracijska taborišča odpeljana skoraj

vsa protikomunistična ljubljanska mladina, ki je nato hiralala in umirala v internaciji. Pozneje se je ugotovilo, da je to podlost italijanska vojska naredila načrtno in sporazumno z vodstvom komunistične stranke. Podobno je bilo na deželi. Medtem ko so v masah padali naši najboljši možje in fantje od komunističnih krogel, je italijanska vojska pod poveljstvom izdajalskega generala Robottija po drugi strani praznila vasi in odganjala na tisoče mirnega prebivalstva v Italijo — lakoti in smrti naproti, nasproti komunistom pa bila v glavnem le v rahli defenzivi.

Kako se je mogla zgoditi ta nezaslišana mednarodna podlost? Zakaj ni italijanska vojska po svoji dolžnosti skrbela za red in varnost v deželi, temveč jo prepustila revoluciji? Že ob začetku okupacije je italijanska varnostna služba storila glede komunizma potezo, ki je spravljala ljudi v začudenje. Tedaj so se namreč komunistični voditelji vrnili iz svojih skrivališč v Ljubljano. Bila je edinstvena prilika, da se odreže komunizmu glava. Italijanska varnostna služba je res v eni noči polovila okrog 30 glavnih voditeljev, med njimi oba Tomšičeva, Borisa in Sergija Kraigherja, Feda, Lea in Oskarja Kovačiča, Leskoška, Ocepek Angelo itd. Toda takoj nato so bili izpuščeni prav vsi. Brž ko so prišli na svobodo, so se ponovno poskrili in začeli mrzlične priprave za revolucijo. Dokazano je tudi, da so višji zastopniki kraljeve vojske in varnostne službe delali že od začetka roko v roki z vodstvom komunistične stranke. Najbolj tipičen za to je primer poveljnika karabinerjev v Ljubljani majorja D'Amata, ki je bil najtesneje povezan z vodstvom Osvobodilne fronte preko Emilije Krepsove, žene načelnika komunistične obveščevalne službe dr. Vita Kraigherja. Emilija Krepsova je bila torej žena načelnika komunistične obveščevalne službe ter istočasno najboljša znanca poveljnika italijanske varnostne službe! Večje ironije si ne moremo misliti. Nič čudnega torej, če je z masovnimi internacijami v Ljubljani italijanska oblast odstranila večino protikomunistične mladine, saj je aretacije pripravilo in vodilo poveljstvo karabinerjev! Podobne razmere so bile tudi pri drugih vojaških ali vojaško-policijskih funkcionarjih, kakor recimo pri načelniku OVRE Onisu, ki je imel najboljše zveze z ženo znanega vodilnega komunista inž. Baltiča. Prijateljica visokega komunističnega funkcionarja in trgovca Romana Goloba je bila istočasno v dobrih zvezah z višjimi oficirji iz Robottijevega štaba in posredovalka med komunističnim štabom in italijansko vojsko. Kapitan Tornari, Rabottijev zaupnik in svetovalec, je bil obdan z mladimi komunističnimi zaupnicami ter neutrudljiv ljubavni gost v razvpitih komunističnih družinah, istočasno pa je bila njemu podrejena slovenska protikomunistična milica. Tornari je bil član italijanske špionažne službe, v kateri je aktivno sodeloval do konca Jugoslavije tudi voditelj komunizma — Lovro Kuhar. Razumljivo torej, zakaj se je Lovro Kuhar tako svobodno kretal po Ljubljani in zakaj je general

Robotti brez vsakega spremstva pohajal po ljubljanskih ulicah, medtem ko so Slovenci padali pod komunističnimi krogli. Še bolj očitno je bilo sodelovanje med komunisti ter med italijansko vojsko na deželi, zlasti na področju okrog Novega mesta. Tu so dobili komunisti določeno cono, kjer so se smeli svobodno nastaniti in kjer jih niso smeli Italijani nadlegovati, in kamor ni smela niti protikomunistična milica. Duša vsega sporazuma s partizani v okolici Novega mesta je bil general Cerutti in njegovi vojaški sodelavci.

Tako je italijanska vojska ne samo zanemarila svojo dolžnost glede varnosti in reda v okupirani deželi, dolžnost, ki ji je pripadala po mednarodnem pravu, temveč se celo zavestno zvezala s socialnimi prekucami teh pahnila deželo v revolucijo. Proti komunistom je povzela samo eno večjo ofenzivo, ki se je končala z razbitjem komunistične glavnine na Kočevskem Rogu meseca avgusta 1942. Toda te zmage ni izkoristila. Šlo ji je samo za to, da zmanjša zdaj že preveliko komunistično moč, ne da bi jo uničila. Njeno stališče se je izrazilo dosti jasno že v pozni jeseni 1941, ko so se začeli v Ljubljani atentati na vplivne Slovence. Takrat so italijanske oblasti prepustile prebivalstvo komunističnemu terorju, ne da bi resno posegle vmes in ne da bi prebivalstvu pustile pravico samoobrambe. Za morilci ni bilo ali sploh nobenega poizvedovanja, ali pa je bilo samo navidezno. Ko je bil ubit Franc Emmer, je prišel karabinjerski brigadir le pogledat stanovanje, poizvedbe za morilci pa ni izvršil nihče, ne takrat, ne pozneje. Slično je bilo pri drugih atentatih. Ko je pokojni ban dr. Natlačen zahteval od generala Robottija, da je vendar treba zatreti komunizem in če ga italijanska vojska ne misli, naj oboroži domače prebivalstvo, mu je Robotti cinično odgovoril, naj ljudje s palicami

Toda ko je vest o strahovladi komunistov v Sloveniji napravila škandalozen vtis v Rimu in ko je domače javno mnenje vse bolj zahtevalo pravico samoobrambe, je general Robotti popustil in začel oboroževati domače prebivalstvo. To je bilo sredi poletja 1942, nekako konec junija in v začetku avgusta. Še prej se je pojavil na bojišču oddelek idealnih fantov, ki je kljub sovražnemu stališču Italijanov začel borbo proti komunistom in imel tudi velike uspehe, kljub temu, da je bil postavljen med dva ognja. Bili so to junaki, ki so se z brezprimernim idealizmom žrtvovali za vero in dom. Ko se je ta samoobramba legalizirala, so italijanske vojaške oblasti takoj razbile vse protikomunistične čete v majhne oddelke, ki običajno niso po številčni moči presegali 100 mož, in jih oborožile z malo uporabnimi puškami. Tudi jim niso dovolile večjih ofenzivnih nastopov, največkrat prav nobenih, tako da so se komunisti še naprej svobodno kretali po Sloveniji. Šlo je celo tako daleč, da jim na najbolj izpostavljenih točkah niso dajale več ko po 30 nabojev, ki so jih morali izstreljene pokazati kraljevemu vzvzemu oficirju. Začetni uspehi, ki so jih protikomunistični oddelki imeli nasproti komunistom, so zato kmalu izostali in v drugi polovici preženo komuniste.

l. 1943 je mogel tajnik komunistične Osvobodilne fronte Boris Kidrič zapisati, da je „bela garda“ v razkroju. V razkroju sicer ni bila, bila pa je do skrajnosti onemogočena in zvezanih rok. Bila je razbita na kakih sto majhnih oddelkov, ki so bili brez medsebojne zveze, brez enotnega poveljstva in do skrajnosti slabo oboroženi. Že vnaprej je bilo videti, da bi v primeru kakega pretresa ti oddelki ne bili kos boljše oboroženim komunističnim krdelom — ki so bili dobro povezani med seboj in stali pod organiziranim in enotnim poveljstvom — kar se je pozneje res zgodilo.

Razvoj komunistične borbe na deželi je šel v glavnem po naslednjih stopnjah:

Čas od začetka poletja 1941 pa do zgodnje pomladi 1942 pomeni dobo rekrutiranja jedrnih skupin. Ta čas sovpada z dobo intenzivne propagande v zaledju, zlasti v Ljubljani. Na splošno so se komunisti v tej dobi vzdržali ofenzivnih ali zasedbenih akcij, bolj so skrbeli za notranjo organizacijo in čakali ugodnega zunanjepolitičnega položaja, da začno z napadalno borbo.

Spomladi l. 1942 so mislili, da je ta čas prišel. Izvedli so tajno prostovoljno rekrutacijo v Ljubljani, na deželi pa prisilno. Kmalu za tem so se začele italijanske čete umikati v večja podeželska središča, deželo samo pa prepustili komunistom, ki so povsod uprizorili masovno klanje nezaščitenih in brezbrambnih nasprotnikov. V kratkem času so imeli v oblasti vso deželo razen krajev ob železniških progah.

To stanje je trajalo v glavnem vse do ustanovitve protikomunističnih oddelkov. Šele takrat so se komunisti umaknili iz zasedenih krajev zopet v hribe in se porazdelili v nekaj večjih skupin ali brigad. Njih število je v juniju 1942 štelo okrog 8000 mož. Ob neprestanih udarcih, ki so jih dobivali od protikomunističnih oddelkov, je to število do spomladi 1943 padlo pod 4000. Brez dvoma bi bil komunizem v Sloveniji uničen, če bi italijansko vojaštvo dalo slovenskim protikomunističnim oddelkom možnost večjih grupacij, svobodo ofenzivne akcije in predvsem enotno vodstvo. Tako pa so komunisti ostali v pomembnem številu vse do poletja 1943, ko so začeli z novimi prisilnimi rekrutacijami po Primorskem in na ta način zopet okrepiли svojo številčno moč.

Prišel je 8. september 1943 in z njim kapitulacija italijanske vojske. Vodstvo komunistov je bilo od vojaških funkcionarjev o tem obveščeno in že v pripravnem stanju, da prevzame od kraljeve vojske orožje. To se je v resnici izvršilo. Komunisti so prevzeli od kraljeve vojske topništvo, oklepna in motorizirana sredstva ter ostalo orožje in tako mnogo boljše oboroženi skupno z Italijani navalili na zbirališča protikomunističnih oddelkov, jih razbili, zajeli ali pa prisilili na umik v Ljubljano ali pa čez mejo. Čez noč so postali gospodarji vse Ljubljanske pokrajine, razen Ljubljane in dela Notranjske. Znova se je začelo klanje.

HINAVSKO ZGRAŽANJE

Ljubljanski komunistični štirinajstdnevnik „Naši razgledi“ prinaša dne 25. aprila t. l. članek, v katerem se silno zgraža nad postopanjem nacistov med drugo svetovno vojno, ko so „s sadistično pedantnostjo, z gladom, mrazom, plinom, injekcijami in drugače pobili milijone otrok, žena in mož v koncentracijskih taboriščih širom okupirane Evrope.

Resnično zaslužijo vso obsodbo ti nacistični zločinci. Toda slovenski komunisti nimajo prav nobene moralne pravice, da se zgražajo nad nacisti. Kako pa so oni postopali s svojimi nasprotniki? Ali jih niso s pravim sadizmom divjaško mučili in pobili. To, kar so storili z ranjenci na Turjaku in z ranjenci v vlaku na Gorenjskem, nima primere v zgodovini. Prav tako pobijanje žena in otrok. Popolnoma v isto vrsto gredo Auschwitz, Katyn, Kočevski rog, Teharje in pobijanje ranjencev in zverinsko mučenje civilistov in vojakov.

Zavezniki so takoj po končani vojni postavili pred sodišče in obsodili vse nacistične zločince, ki so jih našli. Toda ne samo zavezniki, celo Nemci sami so pozneje postavili pred svoja sodišča tiste nacistične zločince, ki se jim je ob koncu vojne posrečilo, da so se skrili in ušli zavezniškemu sodišču. Nedavno so nemška sodišča sodila 22 SS-ovcev, ki so pobijali ljudi v Auschwitzu. Človek bi pričakoval, da bodo skušali Nemci kriti svoje rojake, da bi svet ne govoril o nacističnih grozodejstvih, ker meče to slabo luč na vse Nemce. Toda Nemci so storili prav nasprotno. Javno so obravnavali in sodili svoje rojake, ki so med vojno pobili milijone ljudi v taboriščih.

Kdaj pa bodo doma postavili pred sodišča zločince, ki so zverinsko mučili in morili žene, otroke, starčke, ranjence, ujetnike? Komunisti — ne samo da niso in da nikdar ne bodo obsodili teh zločincev — so jih nasprotno celo povišali in imenovali za „narodne heroje“. Kdor je bolj pobijal, večji heroj je sedaj in ima za to svoje krvavo delo visoko dosmrtno pokojnino. Kakšna razlika proti nemškemu postopanju!

Značilno pa je, da se ljudje, tudi tisti, ki niso bili v protikomunističnih vrstah, teh „herojev“ izogibljejo kot da bi bili gobavci. Če se pojavijo v gostilni, takoj vsi utihnejo in jo čimpreje zapuste. Nihče jih ne obiskuje, nihče noče njihovih obiskov. Pravi izobčenci so in to tudi sami bridko občutijo. Že nekateri je napravil samomor, drugi so v umobolnicah ali pa so zapustili svoj domači kraj, kjer so čutili ljudski prezir.

Zgražanje slovenskih komunistov nad nacističnimi grehi je velika hinavščina, ki naj bi zakrila lastne grehe. Toda dokler bo še kak pošten Slovenec na svetu, zločini slovenskih komunistov ne bodo pozabljeni.

Rudolf Smersu

SLOVENSKA ŽENA V REVOLUCIJI

VERA DR. DEBELJAKOVA

Ko se vračamo v preteklost, srečavamo na križevem potu vernega slovenskega naroda neznanega junaka, malokdaj omenjenega, slovensko ženo. Niso padle žene v revoluciji v takih množicah kot možje, toda umirale so vsak dan znova z njimi, svojimi možmi, brati, sinovi, zaročenci. Zato je njihov spomin vreden prav take cene.

Ko so se l. 1939 na obzorju začeli kazati prvi odtenki bližajoče se vojne vihre, se je ženi stisnilo srce: začela je trepetati za usodo svojih mož, sinov. Že s prvo mobilizacijo se je začelo krhati mirno družinsko življenje, začele so se ločitve, bridki slovesi. Zlom, zrušitev države, okupacija po sovražniku — vse se je bliskovito odvijalo pred našimi očmi.

Razdeljena je bila naša zemlja med dva okupatorja: naši vodilni možje in duhovniki z Gorenjske in štajerske so napolnili nemške ječe, številne družine so bile prisilno seljene v Srbijo, v Šlezijo. S culico v roki, jokajočim dojenčkom v naročju, ob sebi kup nebogljenih otrok, je nastopila slovenska mati pot izgnancev v negotovost. Pa tudi drugemu delu naše zemlje, zasedene po italijanskem okupatorju, ni bilo prizanešeno: imena Gonars, Rab, Ausschwitz, Dachau so črno obrobilne strani v zgodovini trpljenja slovenskega naroda. Umirale so posebno na Rabu pravtako žene kot možje in otroci.

In v ta kaos, v sredo največje negotovosti in preplaha se je prihotopila apokaliptična zver. V Razodetju sv. Janeza beremo: „Glej, bil je velik ognjenordeč zmaj, ki je imel sedem glav in deset rogov in na svojih sedmih glavah sedem kron in njegov rep je potegnil s seboj tretjino nebesnih zvezd ter jih vrgel na zemljo.“ In prav krvavi sijaj prvega roga peterokrake zvezde je pal na našo Slovenijo — v obleki OF. In mnoge je premotil.

Ko pa so začele padati prve žrtve, ko je bil ubit ing. Emmer, ko so se začeli vrstiti umori naših duhovnikov, naših voditeljev, dr. Ehrlicha, Natlačena in drugih, tedaj se je narod zavedel; slovenski človek je stal pred izbiro: ali se odloči za rdečo zvezdo, za brezboštvo, ali ostane zvest svoji krščanski in katoiški tradiciji.

In prav tako kot mož je bila postavljena žena pred to odločitev. In kakor je bila slovenska žena vedno varuhinja krščanske vere in slovenske zavesti v naših domovih, tako je tudi zdaj intuitivno čutila, kje je mesto njenega moža in njeno. Soglašala je s tem, da se je mož, sin, javil v vaške straže, pozneje v domobrance — kljub temu, da je svoji ženski naravi slutila, da prevzema s tem privoljenjem nase vso grozo in bol, ki se bo razgrnila nad njenim domom. Preprosta kmečka žena z Gorenjskega, kjer je žal ko-

munizem našel zlasti med mestnim prebivalstvom močno oporo potem, ko je okupator pobral ljudstvu voditelje, mi je že po koncu vojne reklo: „Me kmečke žene smo takoj spoznale, da v OF ni resnice, ni borbe za osvoboditev naroda, temveč le borba za zmago peterokrake rdeče zvezde in zmago nove vere, brezboštva.“

Slovenska žena se je v splošnem odločila za protikomunistično stran. S tem je stopila na goro Kalvarijo, ki jo je hodila prav na vrh Golgote in z nje do danes še ni stopila. Že v prvih dneh revolucije so bile zlasti naše vasi izpostavljene nevarnosti partizanskih napadov. Ko je mož odšel na postojanko, je ostala žena sama doma, bedec pozno v noč, nikdar gotova pred gošarskim obiskom, združenim z rekvizicijo in vsemi mogočimi šikanami, pa tudi nikdar gotova, ali se bo mož zjutraj vrnil živ in zdrav. Trpela je zanj, za družino in se bala in molila in prosila božjega varstva. Branile so žene svoj dom pred zlobo podivjancev, pa padle tudi same kot žrtve istih idealov kot njihovi možje, sinovi, zaročenci.

Tudi dekleta so dala svoj prispevek v borbi za demokracijo: prevzela so protikomunistična predavanja po šolah, kar je gotovo izraz velike srčnosti, pomagale so v strežbi ranjenih domobrancev, prevzele so kurirsko službo: mnoge izmed teh so svojo odločitev plačale z življenjem.

Izšlo je povelje NOV („narodno-osvobodilne“ vojske, op. ur.): „Če je samo en član družine proti našim postavam, naj se brezpogojno likvidira cela družina. Moramo sejati strah in trepet med ljudmi.“ Takrat so padle take krščanske družine, kot

so bile Mauserjeva iz št. Ruperta (devet članov pobitih!), Kolenčeva iz Sevnice (šest članov) ali Jakopinova iz Grosuplja (šest članov), da imenujem samo nekatere. Padale so po velikem mučenju, nekajkrat tudi po onečaščenju: matere, žene, dekleta. Da, tudi otroci in dojenčki v zibelki! Samo v loški dolini je v prvih mesecih izmed 91 pobitih bilo sedem mater in štiri dekleta! Skoraj vsaka vas na Dolenjskem in Notranjskem ima med svojimi žrtvami tudi žene in dekleta. Imena: Grudnova, Golobova, Hudnikove, Lončaričeve, Virantove, Jakševa, Teličeva itd., itd. so samo nekatere iz dolge vrste naših mučenk.

Kdo ne pozna nečloveške obsodbe žene v blagoslovljenem stanu. ge. Novakove, ki je vsak čas z radostjo pričakovala trenutka, ko bo lahko prvič objela svoje lastno dete, pa mu mora namesto tega kopati grob: sebi in njemu, svojemu nerojenemu otroku. Ali ne plačuje slovenski narod doma že zdaj težek davek za ta vnebovpijoči greh: neusmiljeni pomor nerojenih otrok, ki v sedanji Sloveniji vzbuja zaskrbljenje celo med oblastniki samimi!?

Učiteljica Darinka Čebulj, čeprav politično v nekatoliškem taboru, je darovala svoje življenje za svojo vero: „Sem proti komunizmu, ker tako sv. Cerkev pravi.“

Ne spominjamo se samo žena, ki so padle kot mučeniške žrtve podivjanih komunistov v prerani grob. So tudi žrtve in neutešene bolečine žena, ki so ostale same: vdove, sirote, zapuščene neveste. Grahovo, Grčarice, Jelendol, Kočevski rog... imena, ki so se kot trnje začela zabadati v srca slovenskih žena. Sledil je Turjak: že-

ne borcev z dežele so pribežale v Ljubljano, kjer so dolge tedne trepetale in se bale za usodo svojih mož, dokler jih ni kruta resnica zadela v dno srca. Po naših domovih se je razlegal jok... Poznala sem ženo padlega častnika v Turjaku: ko so ga prekopali, so našli v njegovi roki stisnjeno sliko družine: z ženo in štirimi otroki. Peti se je skrival tedaj še v naročju matere, od očeta še nesluten, nepoznan. Kakšne duhovne muke je ta žena prestala, ko se je poprej premožna in spoštovana, morala potikati s številnimi otroki po mračnih zasilnih sobanah, še teh dodeljenih ji le po usmiljenih srcih, v stalni negotovosti, kaj je z možem. In potem strašna vest o padcu Turjaka. Trpljenje materino je vtisnilo svoj pečat v nedolžnega otroka: rodil se je, Postumus, ves pohabljen, zaznamovan za vse življenje.

Bila je mati, vdova: dva sinova kot dva cvetova — dobra, obetajoča. Na koncu študij. In na Turjaku: pokošena, v tla pohojena... Zavita v črnino še danes joka za njima, osamela, siva starka, brez opore.

Pa s Turjakom, Jelendolom, Grčaricami, trpljenje naše žene še ni bilo zaključeno. Čakala jo je še hujša preizkušnja: v množicah je morala zapustiti dom, kjer je morda že stotletja gospodaril njen rod, šla je s svojim možem, če je bil še živ, in s svojimi otroki v tujino, v negotovost. Zopet — kakšno trpljenje že na poti v begunstvo posebno za matere z malimi otroki: prenekatera je že v prvih dneh izgubila svoje detece. In v taboriščih, ali ni največ trpela zopet žena, mati! Ona, ki je bistvo njenega življenja biti domu gospodinja, svestnica, stoji z menažko ob skupnem

kotlu! Pa ne more utešiti lakote kruha prosečemu otroku!

Prišla je selitev prvih vojaških edinic — v Italijo, kakor so rekli. Samo začasno slovo, saj se kmalu vidimo! Pridemo kmalu za vami! — In potem — najprvo samo šušljanje... nemogoče... ni res! Pa se je izkazalo, da je grozna resnica: naše može in fante selijo — ne v Italijo, temveč izročajo jih — partizanom! V nemi grozi trepetajo žene, matere, dekleta. Vsaka za svojega in še za vse druge. Molitve in rotenja segajo do nebes. Toda zaprlo se je nebo, kelih trpljenja je nastavljen in izpiti ga je treba do dna. Prve vesti o množičnih pokoljih, v vsaki ženi strah: ali je tudi naš, moj med njimi? Negotovost hromi svojece — pa poročilo pride še prezgodaj.

Poedinci se rešijo, živi mrličji se vračajo iz grobov in pripovedujejo, pripovedujejo... Jok žena je neutešljiv. A mrtvih ne obudi jok, zato se bolečina večja in večja in nikdar se ne bo zacelila rana, ki jo je zasekal pokolj dvanajst tisočev sinov slovenske matere! Tudi če jo prekrije brazgotina, pod njo bo ostal trn: vse življenje bo ostal ondi, do smrti. Do svoje smrti bo jokala mati za sinom, žena za možem...

Koliko žena, otrok, je bilo vrnje-nih obenem z domobranci! Potem ko so bile deležne pravtako zasramovanja kot njihovi sotrpini — možje, potem ko so jih oropali vseh dragotin, ur, prstanov itd., so — kot vemo iz prič iz teharskega taborišča — tudi žene peljali k rudniškim jaškom in jih s strelom v tilnik vrgli v prepad. Tako tudi slovenska žena počiva v domobrantskih skupnih gomilah kot neznan junak.

Veliko vrnjenih žena in otrok pa so vlačili po zasilnih zaporih in prenekatera, zlasti dekleta, so presedele še leta v celicah. Iz teh zaporov so se vrnile vse betežne, bolne, in marsikatera danes le še životari.

Posebej se poklanjamo onim dekletom, ki so bile v bolniški službi in stregle domobranskim ranjencem v pozneje zajetem vlaku. Vztrajale so

pri njih, jih tolažile in hrabrile, dokler niso bile nasilno odtrgane od teh revežev.

Vse to je bilo. Toda, kakor da se bojimo odpirati svoje rane, jih v napačni sramežljivosti — ali lenobni lagodnosti? — skrivamo pred svojimi otroki, ko bi jim nasprotno morali govoriti, govoriti, govoriti o tem, kaj nas je pognalo v svet.

(Bo še)

„Težko se je navaditi, da so stvari drugačne, kakor smo govorili o njih... Sila lahko prestavi človeka za tisoče in tisoče kilometrov, lahko ga drži tam, kjer noče biti — spremeni ga ne. Vsega tega nismo vedeli. Nasilje lahko iz živega človeka napravi na pol mrtvega ali čisto mrtvega, spremeni ga ne. Tega nismo vedeli. Človeka je morda mogoče na en sam mah zvezati, kupiti, prestrašiti, mu vzbuditi strasti, ga vreči v žalost, mu zbuditi bes, ga spraviti v norost. Pravijo, da lahko lasje posive v eni noči. Spremeniti človeka ni mogoče na mah, čez noč. Mogoče mu je pomagati z besedo in dejanjem, mogoče ga je spreminjati iz rodu do rodu, s pametjo, z ljubeznijo, s skrbjo. Toda na mah lahko pade nazaj za tisočletja. Tega se nismo drznili vedeti.“ (V. Zupan, Sodobnost XI, 314.)

Sila, nasilje, na pol mrtvi, čisto mrtvi... to je danes terminologija „ljudske demokracije“ v Sloveniji. Kako je uboga naša dežela padla za tisočletja nazaj. Kakor da berem roman o časih pred mostiščarji.

V zadnjih sedemnajstih letih niso slovenske založbe izdale niti ene moderne nemarksistične filozofske publikacije. Izdajanje marksističnih publikacij postaja od dne do dne bolj nujno zlo. (T. Kermauner, Perspektive III, 621—626.)

Ko so komunisti pred dvajsetimi leti streljali naše ljudi v imenu bodoče demokracije, so točno vedeli, kaj hočejo. Vedeli smo pa tudi mi. Zato smo se uprli. Danes imamo v takih besedah, kot so gornje, le potrldilo, da smo ravnali prav: komunizmu je govorjenje o demokraciji le metanje peska v oči.

OB DVAJSETLETNICI

Ob dvajsetletnici najbolj tragičnih dni v zgodovini primorskih Slovencev listam po dnevniku v treh zajetnih zvezkih, ki mi ležijo na mizi. Duhovnik v dušnem pastirstvu, župnik zareški, je bolj s solzami in srčno krvjo kot črnim v njih popisal pretresljive dogodke, ki jih je doživljala Vipavska dolina v letih 1941 do 1945. Dnevnik je dragocen dokument zgodovinske važnosti in neposreden prikaz dejanskega razpleta vojnih dogodkov. S preprostimi, a živimi barvami nam slika primorske Slovence v uri zgodovinske tragike, takšne, kot so v resnici bili: vse njihove upe in razočaranja, junaške podvige in krute represalije, drzne zamisli in trenutke neznane groze, opojnost osvobojenja in streznjenje ob pekočih udarcih nasilnikov...

Gre za dnevnik dušnega pastirja, ki je živel v najožjem stiku s svojimi verniki in ki je v svoji duši doživljal njihove radosti in bolesti. Zato pa je v svojih zapisnikih izklesal ne svoj, temveč svojega ljudstva obraz. Zato pa bodo pri listanju teh strani ljudje obujali spomine, ponovno doživljali dogodke, ki so jih pred dvajsetimi leti navdajali z veseljem in tesnobo, s strahom in pogumom.

Naj služi objava teh zapiskov v pouk in svarilo, pa tudi v svetel spomin neštetim Slovencem, ki so padli kot žrtve druge svetovne vojne. Kot so na ruševinah vstali novi domovi,

IZ ZAPISKOV ZAREŠKEGA ŽUPNIKA

tako naj na pogašenih plamenih sovražstva in obračunavanja zažari oženj bratske sprave in ljubezni.

Pri objavi zapisanih spominov bomo često spreminjali imena krajev in oseb, ne da bi kakor koli okrnili resničnost dogodkov. Dnevnika nam tu ni mogoče objaviti v celoti. Izpustili smo prvi del. Začenjamo ga objavljati s koncem avgusta 1943.

Orkanu naproti

29. 8. 1943. - Nedelja. Pri sv. maši sem takole spregovoril: „V nedeljo je prva v mesecu septembru: skupno obhajilo za fante in može. Naj pristopijo vsi moški k sv. zakramentom, kajti september je v vojnih letih najbolj usoden in viharen mesec. Vsi molite, svetejše živite, da boste manj ne vredni božjega varstva. Molimo veliko, veliko za vse naše ljudstvo, predvsem seveda za svoje družine, za sinove, ki so pri vojakih, za vso našo Primorsko. V Bogu je naša pomoč in rešitev!“

„Vsi živo čutimo, da so pred durmi odločilni dogodki. Vaški može se ob vsakem srečanju ustavijo in modrujejo: „Dalec ne pojde več! Ne more dalje iti! Fant mi piše od vojakov, da bo doma za trgategv!“ — „Trdil sem in pravim: država, ki sname zvonove z zvonikov, se kaj kmalu zruši!“

Italijanski kolos pada, se ruši, pa tako neznansko hitro! „Videl sem sa-

tana, da je padel z neba kakor blisk!“ (Lk 10, 18). A kaj potem? „In videl in slišal sem orla, ki je letel po sredi neba in klical z močnim glasom: ‚Gorje, gorje prebivalcem na zemlji!‘“ (Raz 8, 13).

3. 9. 1943 - V začetku avgusta so zavezniki zasedli vso Sicilijo, davi so se izkrcali na Kalabriji. Zdaj se je začelo tudi na italijanski celini, a kdaj se bo končalo? Morda le kmalu, izkrcali so se pač v velikem številu. Vse kaže, da se mislijo izkrcati tudi više, pri Salernu. Kaj, če se mislijo prebiti preko Lukanije v Bari in od tam v Jugoslavijo? Dalmatinska obala je nezavarovana in neutrjena, partizani vodijo v ozadju težke borbe, v notranjosti pa stoji regularna jugoslovska vojska generala Draže Mihajlovića. Zavezniški vdor v Jugoslavijo bi naletel na podporo celotnega jugoslovskega prebivalstva. Jugoslovani pričakujejo...

4. 9. 1943. - Po vznožju navzgor gre počasi. Vrhunški mi je poslal tajno sporočilo: „Izgubili smo Sršeno gnezdo in Vilice sv. Janeza. Okuženje se nevzdržno širi. Zdravniki ne vedo za zdravilo...“ Tako torej! Zavezniki so zasedli Reggio Calabria in Villa S. Giovanni. Malo je, premalo.

Širijo se vesti, da so četniki že mesec dni v deželi. Videli so jih zdaj tu, zdaj tam. Trdijo tudi, da so se spustili z letal angleški oficirji in primorski fantje, ki so bili zajeti kot italijanski vojaki v Afriki in ki so zdaj v jugoslovske edinicah na Srednjem vzhodu.

6. 9. 1943. - Spet imam radio, radio! Sinoči so mi ga prinesli, čeprav so pri tem tvegali konfinacijo. Decembra lani so državne oblasti odredile, naj se vsem Slovincem v pode-

želju odvzamejo radijski aparati. Poveljali so me na orožniško postajo. Na hodniku so stale ob stenah cele skladvnice zaplenjenih radiov. Rekel sem: „Gospod brigadir! Kvestura je zaukazala, naj se nam vzamejo radijski aparati. Prav. Radio oddam, ne pa vam, pač pa ga prodam v Gorico!“ Mož me je gledal dokaj začudeno. A pojasnil sem mu, da je smisel in namen odredbe, naj se nam odvzamejo radijski aparati, da ne bi poslušali tujih oddaj. Ta namen se doseže ne samo z zaplenbo, temveč tudi s prodajo aparata. Brigadir je tedaj pristal. Drugi dan sem z radiem v naročju potrkal v Gorici na vrata sošoleca, Italijana po rodu. „Pino!“ sem zaklical. „Pino, radio plenijo nam Slovincem! Prej so nam zavezali usta, zdaj nam mašijo ušesa! Jaz pa ga raje prodam in prodam ga tebi!“ Prijatelj je bil v nemajhni zadregi. „Pa če jih bodo pozneje še nam v Gorici zaplenili?“ Vzkliknil sem: „Duša, utrpel ne boš nobene škode! Radio ti prodam za — eno liro, a s pogojem, da ga ob svojem času lahko odkupim za isto ceno.“ Še preden je mogel odgovoriti, sem mu stisnil v roko lirico. Podpisal mi je potrdilo, da mi je radio odkupil in da je tudi že prejel domenjeno kupno ceno. Potrdilo sem nato oddal orožnikom. Ko so vrgli Mussolinija in je zavel dih večje svobode, sem spet potrkal pri prijatelju v Gorici, ki mi je radio odprodal za isto ceno. Tokrat pa nisva podpisala nikakih potrdil. Težava pa je bila, kako spraviti radio na Vipavsko. Vsi izhodi iz Gorice, in še zlasti v Rožni dolini, so bili vojaško zasedeni, kontrola dokaj stroga. Iztaknil sem vendarle neustrašeno osebo, ki je za to poskrbela. In zdaj imam radio v hiši,

sicer dobro skrit, radio, o katerem nihče niti ne sanja. In zdaj je moj — ves svet!

Pa me je že zaskrbelo. In če mi spet izvršijo hišno preiskavo? Pa saj bo kmalu vsega konec! Italijanske oblasti imajo zdaj, ko je sovražnik v hiši, vse hujše skrbi, kot stikati po župniščih po radijskih aparatih!

8. 9. 1943. - Rojstvo Device Marije. Pri sv. maši smo se izročili Mariji na poseben način. Takoj popoldne so se goste trume Vipavcev usmerjale v Kamnje, kjer bodo blagoslovili kip Marije Fatimske. Nato procesija in posvečenje brezmadežnemu Srcu Marijinemu. Naj Srce Marijino čuva Vipavsko!

V Zarečju smo odpeli litanije Matere božje. Po blagoslovu smo se z Marjanom in Metodom povzpeli na zarezke vrhove grozdje zobat. Sedé pod z rdečim sadežem natrpno jablano smo zrlí v nižavo. Kako prelestna in plodovita je Vipavska dolina! Po njivah so rumeneli turšični nasadi, na trtah se je lesketalo zlato grozdje, nad nami so šumele bogate jablane. Narava vsa je prepevala od bogastva in lepote, le človek je medel v strahu in negotovosti. Kaj ni slovenska govornica vsa tiha in pridržana, kot bi trepetala pred italijanskimi vojaki, ki so skoraj v vsakem naselju tičali v skrbno zavarovanih postojankah? Kaj niso naša srca vsa zagrenjena ob misli na fante, ki so razkropljeni po vsej Italiji v „battaglioni speciali“, kot bi šlo za nevarne zločince? In v dušah nas razjeda bolest in zgražanje ob novicah, kaj vse počenjajo z našimi dekleti v ječah v Ajdovščini, v Zdravščini, na Kostanjevici...

Ob petih popoldne sem sedel k radiu, da bi poslušal londonsko oddajo. Izenada me vrže pokoncu nenadna vest: Italija je položila orožje: podpisala je brezpogojno predajo! Pograbim klobuk. Pred župniščem trčim na dobrega znanca. „Hinko!“ vzklikam, „Hinko! Vojne ni več!“ — „Kako pravite?“ se je zastrmel vame. „Italija je položila orožje, premirje je podpisala z zavezniki!“ V tem se je nabralo nekaj žensk. „Je res?“ so silile vame. „Res, res! Veselite se, kajti vaši možički bodo kmalu doma.“ Obrnile so se, in že jih ni bilo več. V vasi je zdajci zadonil krik, radostno vzklikanje, prešeren smeh. Divja radost je buknila na dan. Pritekle so druge žene, tri, osem, petnajst: „Gospod, je res?“ Od cerkve navzdol so priletele, vse rdeče in razburjene, mladenke in me sprašujoče gledale. Roza je vzkliknila: „Ne bo res, preveč ste nasmejani!“ — „Marijin dar je, saj smo toliko k njej molili!“ In Melanija: „O, hvala Mariji! Sveta Ana je vrgla tega črnega, Marija pa nam je naklonila konec vojne!“ Roza pa je bila še vedno negotova: „Torej je le res!“ — „Dekleta, kar verujte mi. Pojdite v cerkev se zahvalit Mariji!“ In že je Roza vzklikala: „Pojdimo, Melanija! Pridi, Feliksa!“ Stekle so v cerkev, za njimi so švignile še druge, cerkev se je napolnila in že je odmevala od Marijinih pesmi. In s kakim ognjem so pele!

Tik cerkve je stala vojaška postojanka. Straža je koj opazila ta izredni vrvež in navdušenje. Vojaki so sprva spraševali ženske, kaj se je zgodilo, nato so prihiteli k meni. Poptrdil sem jim vest o italijanski predaji. A še so dvomili, češ da se v

teh časih sliši toliko novic. „Pa ta je resnična! Od take strani mi je dospela vest, da je izključen sleherni dvom!“

Del vojakov je tedaj stekel na poveljstvo, del v cerkev, kjer so dvignjenih rok poklekli pred Marijin oltar in vrgli v nabiralnik nič manj kot 80 lir miloščine. Nekateri pa so rekli: „Zdaj ga pa upravičeno zvrnemo kozarček!“ In tudi vojaki so zapeli.

In že je pritekel Radko Radovanov, ki je pred nekaj dnevi prišel na vojaško zdravstveni dopust. „Kaj sem ti rekel. Končal si svojo vojaščino! Italija je položila orožje.“ Na vratih je močno potrkal, v sobo se je nagnil Marijan: „Torej? Je ali ni?“ — „Je, je! Brezpogojna predaja!“ — „Hvala Bogu! Tu zunaj sta Metod in Planinec!“ Stopil sem na prosto in jima potrdil novico.

Zazvonilo je avemarijo. Odhitel sem v cerkev. Že od daleč mi je valovalo naproti navdušeno prepevanje. Vstopil sem v svetišče. Vsa leva stran je bila natrpana: žene, dekleta, otroci, pa tudi nekaj moških. Pravkar so peli: „Je vojna zdaj strašna vso zemljo objela...“ In peli so v nepopisnem zanosu, solznih oči, neskončno srečni. Stopil sem pred Marijin oltar. Skupno smo se Mariji zahvalili za konec vojne in se ji priporočili, da bi nam tudi v bodoče stala ob strani. Nato sem spregovoril:

„Marija nam je na svoj rojstni dan naklonila velik, velik dar. Premirje. Seveda ni še vsega konec. Osmi september nam je prinesel konec vojne v Italiji, naj nam osmi december — praznik Brezmadežne — prinese mir v vsem svetu! Ker pa

nam prav zdaj grozijo resne nevarnosti in ker je jutranji dan tako negotov, morda celo usoden, molite še nadalje. Jutri vsi k sv. maši! Tako boste tudi vi prispevali k srečnejši bodočnosti.“

Ko sem stopil iz cerkve, so me obkročili vojaki. Želeli so ponovnega zagotovila, da je konec vojne. „Res je! Marijin dar je!“ Ginjeno so sklepali roke: „Grazie alla Madonna!“ Skušal sem jih pomiriti, češ da je maršal Badoglio prav gotovo izposloval časten mir. In tudi sv. oče prav gotovo posreduje. Vojaki so mi bili zelo hvaležni. Kar noreli so od veselja, da je konec, konec vojne, da pojdejo domov, domov. Nič jih ni motila, vsaj tako se je zdelo, tragična usoda italijanske države. „Domov!“ je vzklikal eden izmed njih. „Sedem let sem že vojak! In zdaj je konec. Hvala Mariji!“

Tako je sprejela zarezka župnija vest, da je Italija položila orožje.

V svobodni Vipavski republiki

9. 9. 1943. - Prečul sem skoro vso noč. Radio je sporočal razburljive vesti o razvoju dogodkov v Italiji. Kralj, vlada in vrhovno poveljstvo so se umaknili iz Rima in zbežali proti jugu. Nemci so jih proglasili za izdajalce in so prevzeli oblast v državi: sestavili so zasilno fašistično vlado in pozvali narod, naj nadaljuje z borbo ob njihovi strani. Medtem pa zavezniki nepretrgoma pozivajo italijansko mornarico, naj se jim preda, da ne pade Nemcem v roke. Italija stopa v državljansko vojno in v bratomorni boj.

Zdaj je jasno, zakaj so koncem avgusta nemške enote 71. pehotne divizije vkorakale skozi Trbiž, Po-

stojno in Podbrdo v Julijsko krajino in zasedle območje železniških prog od Trbiža do Vidma in od Podbrda do Solkana. Zdaj bodo prevzeli še civilno upravo.

Italijanski vojaki so izginili iz Zarečja. Ponoči so odšli s kamioni s pratežem in konjenico, dopoldne pa še ostali. Ker niso imeli dovolj vozil, so zahtevali od domačinov, naj jim z voli odpeljejo posteljinino. Ti so me vprašali, če naj ubogajo. „še slavolok jim naredite, da le zginijo za vedno!“

Ljudi muči silna negotovost. Podzavestno čutijo, da se bo zgodilo nekaj usodnega, nepreklicnega. „Angleži se bodo izkrcali v Trstu!“ pravi Tone. A Jože mu ugovarja: „Nemogoče! Nemci držijo Albanijo in Južno Italijo, zato jim bodo presekali vsak pomorski prehod.“ France pa sklepa: „Jugoslovanska vlada je te ure pač na delu. Najmanj, kar bo dosegla, bo to, da nam z letali spustijo oficirje in vojaške inštruktorje.“

Množice so kljub vsemu praznično radostne, vzhičene. Mene pa tare neizrazna tesnoba. „Ne veseli se, vsa Filisteja, da je zlomljena palica, ki te je tepla! Kajti iz kačje korenine pride bazilisk in njegov sad je leteči zmaj! (Iz 14, 29). Naš položaj je obupen. Italija nas je pahnila v strašno nesrečo. S svojo blazno raznarodovalno politiko nas je uničila: razpršila je naše izobražence, pozaprila vodilne osebnosti, zatrla vsako organizirano obliko življenja, tako da smo v prelomnem času brez smernic in vodstva. Zdaj, ko se je sama zrušila, je potegnila v prepad še nas, kajti pisano je, da bo „rep ognjeno-rdečega zreja potegnil s seboj tretjino nebesnih zvezd ter jih vrgel na zemljo“ (Raz 12, 4). Italijanske

oblasti in vojaštvo so zbežali in nas docela nepripravljene prepustili usodi. Slično početje je nevredno kulturnega naroda. Zato je Italija pred zgodovino odgovorna za strahote in gorje, ki se bo zdaj zrušilo na primorske Slovence.

Zvečer so začela dohajati sporočila, da so partizani prišli s hribov v dolino: utaborili so se na Colu; italijanske vojake razorožujejo v Selu in v Šentvidu; bratijo se z italijanskimi vojaki v Vrtovinu in v Črnicah; oddelke si urejajo v Branici... Te vesti so nas zelo presenetile. Kje so pa četniki, o katerih se je tudi veliko govorilo na Vipavskem? So se povezali s partizani in zdaj nastopajo skupno? So se razblinili v nič? Tedaj so nas varali! Nad našim brezglavim, a po svobodi tako koprnečim ljudstvom bo zavladal tisti, ki bo zdaj prvi stopil na plan z razvito zastavo svobode. Če zvladajo komunistični partizani, bomo Zarečani požirali grenke, ker smo jih do zdaj odklanjali.

10. 9. 1943. - Ko sem v jutru stopil iz hiše, da bi šel maševat, mi je sosedova Micka vsa razburjena pripovedovala, da hodi po vasi znani partizan Lejko iz Podvrha, ki zahteva, naj pridejo vsi moški do osme ure v Podvrh. Kdor ne pride, bo ustreljen kot belogardist.

Zelo prijazno! Kaj naj svetujem svojim ljudem? V cerkvi sem se ves zaskrbljen zrušil pred tabernakelj. „Moj Jezus! Kaj naj jim rečem? Razsvetli me!“ Kakor se je Izrael boril z Bogom in ni ga spustil, dokler ga ni blagoslovil, tako sem se tudi jaz boril z Bogom luči, dokler mi ni v duši rekel neki glas: „Pojdi, rešuj življenja, varuj domove!“

Umiril sem se. Ko sem po maši dospel pred župnišče, so me obkrožili moški: „Naj gremo v Podvrh? Mnogi so že odšli!“ Tehtno smo pretresli položaj in prišli do sklepa, da v tem dramatično napetem ozračju grožnje ni podcenjevati in da je zato modro, da gredo. Držijo pa naj se skupaj in naj se skupno odločajo za to, kar bo pametnejše. Komaj so odšli, se je spet prikazal Lejko in še odurneje grozil. Odhitel sem za njim, da ga vprašam, za kaj gre, pa medtem se je že zgubil med hišami. Vzel sem kolo, da se odpeljem v Podvrh. A neki resni možak me je ustavil: „Ne hodite, gospod! Pogled na duhovnika lahko sproži v tej napeti psihozi nepreračunljive učinke.“ — „Prav. Grem pa v Vrhunco po navet!“

Sredi poti trčim na Vrhunškega, ki je prihajal k meni na posvet. Bila sva si edina, da smo v tragičnem precepu in da leži na naju strašna odgovornost. „Če vržejo te naše ljudi, otroke in starčke, v boj z Nemci, jih ti neusmiljeno pogazijo. To bi bil samomor! Naši fantje in možje, od 16. do 54. leta, so vendarle v specialnih bataljonih, predvsem na Siciliji in Kalabriji.“ Dognala sva, da bi bilo edino modro, če bi jih mogli zadržati doma. V tem bi uspeli, če bi dosegli, da se jim tu odkáže neka pametna zaposlitev, kot pri vaški zaščiti. „Pojdiva v Podvrh, morda naletiva na pametnega človeka, ki bo to uredil!“

Ko sva dospela v Podvrh, je večina naših že odšla v Selo, da jih oborožijo in pošljejo na položaje. Ostali so naju takoj obkrožili, kot bi hoteli pri naju najti zaščite. Da jih mislijo poslati nad Gorico. Blazno! Poslati na fronto ljudi, ki bodo zdaj

prvič prejeli v roko puško! Premike je vodil Žiga Žigonov, pameten domačin. Takoj je pristal na najin predlog. In tako se je zgodilo, da so okoli poldne že bili vojaško zaščiteni mostovi in križišča, šole in cerkve, izvidniške točke in glavna poslopja, zaščitniki pa so bili — domačini! Kako samozavestno so stopicali s čez hrbet obešenimi karabinkami! V vasi so plapolale trobojnice: prvič po dvajsetih letih... Moje srce pa se ni radovalo. Kako se bo vse to izteklo? Zaplavali smo v silovit vrtinec, poti nazaj ni več!

Popoldne sem odšel po nujnem opravku v neko osrednjo vipavsko duhovnijo. Našel sem domačega župnika, prav ko je skupno s svojim duhovnim sosedom pregledoval tajne arhive, ki sta jih bila dopoldne zaplenila na županstvu in na Dopolavoru. V njih sta čitala vse svoje protiitalijanske grehe. Bila sta najbolj črni ovcii v občini: „elementi antiitaliani pericolosissimi, da accesi sentimenti slavi, che per la loro indiscussa autorità esercitano il più nefasto influsso sulle popolazioni“. Zraven so stali podpisi zaupnikov, ki so ovajali lastne dušne pastirje.

Gospoda sta mi pripovedovala, kako sta dopoldne „razorožila“ tamnošnjo vojaško postojanko. Partizani so sklicali vse moške, da jih pošljejo proti Nemcem. Pripravljeni so jih pustiti doma, če razorožijo krajevno postojanko. Ljudje so tedaj naprosili gospoda, naj to izpeljeta. Ta sta odšla proti kasarni, za njima so šli ljudje, ki pa so iznenada tako ošibeli in drug za drugim zaostajali, da sta na trg pred kasarno prišla samcata sama. Zahtevala sta razgovor s poveljnikom. Predlagala sta mu, naj

oddajo orožje, ker bodo domačini prevzeli čuvanje javnega reda. Tenente je pristal pod pogojem, da jima zagotovita varen prehod do Gorice. „Sprejeto! Vojaki pojdejo peš, na kamionu z blagom bosta dva vaša neoborožena moža in trije naši oboroženi. Spremljali vas bodo do Ajševice.“ Duhovnika sta tedaj mignila ljudem, ki so stali v veliki razdalji, naj pridejo bliže in prevzamejo orožje. Vojaki so se medtem razporedili za odhod. Tedaj je pridrčal avto. Izstopili so trije partizani in vodilni se je predstavil za Zvezdana. Rokoval se je z oficirjem, ki je nato zaukazal odhod. Vojaki so odmarširali. Duhovnika sta zapečatila občinski urad in Dopolavoro, da bi ju očuvala pred izropom. Tajni arhiv pa sta odnesla na varno.

11. 9. 1943. - Narodna zaščita v Zarečju vrši častno svojo službo. Morala je izredno visoka. Pa saj jo dvigajo z vbrizgi čudne sorte, z lažno propagando: Angleži so se izkrcali v Trstu in Tržiču, hrvaški partizanski odredi so že na Razdrtem... Londonski radio poroča, da so Nemci zasedli Trst.

Živčna napetost se jači iz ure v uro. Nihče ne dela. Kar završi po vasi: „Vračajo se naši moški od vojakov in iz ječ“. Pravkar je dospel Sipko Štembarjev. Bil je v cementarni v Anhovem. Nemci so jih predvčerajšnjim razorožili. Izmuznil se jim je in prišel domov preko Banjške planote in Trnovskega gozda. Pa sta že pripešočila, v sami srajci in dokolenčnicah, Zoro in Krištof, ki sta ušla iz Peschiere. Odvrgla sta vojaški kroj, bežala nekaj časa peš, potem pa sta se vstulila v kamion. Za njima dohajajo še drugi...

Skozi vas valovijo v velikem neredu italijanske vojaške enote, ki se umikajo iz Slovenije in s Hrvaške. Prebiti se hočejo do Trsta in do Gorice. Pogled nanje je porazen: častniki in vojaki stopajo peš, ranjenih nog, deloma vojaško in deloma civilno oblečeni. Ta je v čevljih, oni v copatah in spet oni kar v nogavicah ali celo bos; ta je v prozorni majici, oni golopleč. Vdano in brez odpora oddajajo orožje, kovčke, blago, da si vsaj kožo rešijo. Slovensko ljudstvo jim nudi hrane, pijače, sadja, zlasti pa civilne obleke, da bi se tako lažje izmuznili Nemcem, ki bi jih sicer vtaknili v koncentracijska taborišča, pa tudi fašistom, ki mobilizirajo begune za nove boje.

Pogled na razpadlo italijansko armado je pretresljiv. Takšna je morala biti Napoleonova vojska na umiku iz Rusije! Oficirji, še včeraj tako ponosni v svojih blestečih uniformah, bulijo v tla topi in ponižani. Bili so polni samohvale, nepremagljivi, zmagovalci, tako zaverovani v duceja in v zmogoslavje obnovljenega rimskega imperija, zdaj pa so rosne njih oči in v srcu jim gloda žalost in obup.

12. 9. 1943. - Praznik Imena Marijinega in prva nedelja v svobodni vipavski republiki. Le kje so naše meje, kdo naši zapovedniki? Kot bi viseli nekje v veselju, v trepetu, da treščimo v neznane globine.

„Dvignite glave!“ tako sem pozival v nabito polni cerkvi. „Naša pomoč je v imenu Gospodovem, ki je ustvaril nebo in zemljo, naša rešitev v imenu Marijinem! Te dni več molimo: vsako jutro bomo zmolili po svetih naši! litanije vseh svetnikov in vsak večer pred Izpostavljenim rožni

venec. Kvišku srca! Bogu se izroči-
mo in Mariji!"

Domov so se vrnilo še drugi fan-
tje: Albert Marjanov, Slavko Lej-
čkov, Miha Nevalov. Slednji, še ves
potan in razoglav, je pravil družbi
vaščanov, ki ga je radovedno obkro-
žala, kaj je doživel na poti: „Sami
Italijani priznavajo: „Che disastro!
Che vergogna! Un popolo di 45 mi-
lioni — di pecore!“

Italijani so pobegnili tudi iz Aj-
dovščine. Njihova oprema in last je
bila dodeljena Ušanom, ki so jim
pred letom alpini požgali vso vas.
Včeraj so udrli v vojaški magazin,
nabito poln najrazličnejšega blaga.
Novica se je raznesla kakor blisk po
vseh Vipavski. In že so prihajali ljudje
od vsepovsod, od Batuj do Budanj, in
si pridno nalagali oblek in živeža, da
bi to ne „padlo Nemcem v roke!“

V Zarečju so domači zaščitniki do-
živeli smolo. O polnoči bi se morala
menjati straža. Pa je stražar na mo-
stu odšel, predno je dospel njegov
drug. In prav tedaj je dospel pre-
glednik iz Ajdovščine in našel most
nezaščiten. Zdaj bo škandal! Skočili
bodo pokonci številni nasprotniki, ki
imajo Zarečane na želodec. Že tako
nam grozijo Podvrhovci: „Partiza-
nom ste vedno nasprotovali, zdaj še
bojkotirate povrhu! Čakajte, vas že
pahnemo v prve bojne vrste!“

Zvečer me je obiskal sobrat Ja-
zon, ki se je vračal s šagre v Šmar-
jah. Veličastna je bila cerkvena slo-
vesnost, lepo je govornik poveljeval
moč imena Marijinega, a najglobj-
vtis je nanj napravilo splošno nav-
dušenje, s katerim šmarenici sprem-
ljaže zadnje dogodke. Domači gospod
je opoidre pogostil sosede: Ernesta
Bandelja iz Brij, Janka Kosa iz Bra-

nice in Toneta Šateja iz Stanjela.
Goste je zelo iznenadil, ko jim je
rekel, da je pravkar londonski radio
javil, da je Oto Skorzeny na Hitler-
jev ukaz osvobodil Mussolinija iz
„Campo Imperatore“ v pogorju Gran
Sasso. Nemci so prišli za letali in
ugrabili jetnika, ki so ga mislile ta-
lijanske oblasti izročiti zaveznikom,
ter ga odvedli v Nemčijo, da bo
tamkaj reorganiziral fašistične sile.
Tako si bosta zdaj stala nasproti
maršal Badoglio in osvobojeni Mus-
solini. Italija je na pragu bratomorne
vojne. Nekdo je tedaj pripomnil, če
ni to nekaka zgodovinska nemeza:
od tu so netili ogenj sovraštva med
Srbi in Hrvati, od tu je šlo orožje
za borbo med domobranci in parti-
zani... Na mizi je ležal tržaški
„Piccolo“, ki danes spet povečuje
fašizem. Kakšna razlika s Piccolom
z dne 28. julija, ko je besno napadel
Mussolinija, ga nazival „il vecchio
corruptore“ in primerjal njegov padeč
Robespierjevemu koncu. Danes bla-
goslavlja, kar je še včeraj preklinjal.
„To je stobarvni ptič krivokljun!“ je
važno kimal v oblaku cigaretnega
dima sivolasi g. Kos. „Piccolo je več-
krat menjal barvo, a vsekdar kljuval
po Slovencih!“ V besedo mu je segel
g. Bandelj in živo opisoval razmere v
Gorici, ki da je bila sinoči v sloven-
skih rokah. Že od 9. septembra dalje
so manifestirali po Gorici slovenski
fautje in dekleta, prepevajoč sloven-
ske pesmi in zahtevajoč, naj takoj
izpustijo vse pripornike. Na sami
kvesturi je vihrala slovenska zasta-
va, ko je na trgu Cavour spregovoril
Martin Greif. Lahi so bili besni in so
si želeli Nemcev. Z oklopniki so raz-
ganjali navdušene množice. Gospod
Janko, znani rusofil, je omaloževalno

zamahnil z roko in pravil, da njegovo srce ne bo mirno, dokler ne bodo Rusi v Trstu. To je napovedoval že pred leti. Štanjelski pa je pripovedoval o krvavi tragediji: ustrelili so Toccafondija, političnega tajnika v štanjelu. Ob razsulu se je potajil. Brigadir pa je zagrešil neumnost, da je skušal potlačiti navdušenje ljudskih množic s tem, da je tajnik šel po Nemce, da kaznujejo upornike. Ljudje so se tresli v strahu, a ko so nekateri zalotili skritega Toccafondija, so ga pograbili, tirali med kraško skalovje in ga ustrelili.

Prve žrtve goriške fronte

13. 9. 1943. - Zarečje je ponoči nenadoma oživel. Ob treh zjutraj je vojaška obhodnica zbudila vse moške in jih odpeljala v Podvrh. Vsa srca so zatrepetala v nepopisljivi bojazni. Pa — ob devetih dopoldne so vse poslali domov. Padale so trpke pripombe: „Norčujete se iz nas!“ — „Ne! Preizkusiti so nas hoteli, če se bomo odzvali. Vsi smo se predstavili!“ Ob

treh popoldne sličen alarm. Spet so vsi moški odkorakali v Podvrh in zopet so jih čez čas odslovili. Nevolja se je zaostрила v ogorčenost. „Izzivajo nas. Podvrhovci se zlobno znašajo nad nami!“ Miril sem razburkane valove: „Boga zahvalite, če vas pognali domov. Hudo bo, ko vas obdržijo!“

Začele so se širiti novice o bojih na goriški fronti. V črniško kasarno so že pripeljali štiri ranjence. To so prve žrtve sinočnega spopada z Nemci pri Gorici. „Sedaj se začinja zares!“ je pravil oboroženi sel. „To pa je naša vojna, razumete, naša vojna! Svobodo si bomo izvojevali samo za ceno krvi. Žrtve morajo biti!“

Z vrhunskim sva se šla posvetovati k dekanu. „Gospoda! Igrajo se z ognjem!“ je dejal. „Nemci se ne šalijo.“ Nato je omenil boje pri Gorici in zaključil: „Krvavi ples je tu. Naj se nas Bog usmili! Bodimo duhovniki sredi svojega ljudstva, rešujmo duše!“

(Se nadaljuje)

Prav radi pogledamo skozi okence lastne hiše in izven domačega praga — in tedaj nam ne zmanjka poguma. Nas bojazen vodi do naivne vere: če ne pogledaš v ogledalo, ne boš opazil sprememb na obrazu: Kot neposredni upravljalci obnavljamo delovne organizacije in ob tem doživljamo množico težav, tegob, spodrsaljajev, a vendar o tem doganjanju pronikne v javnost komaj kdaj zapis, bolje, fragment. In če bomo ob letnem pregledu pogledali v številke domače statistike, se je prižgala cela vrsta signalnih rdečih luči, med njimi številka nepismenih v naši deželi in druga, ki sporoča o našem uglednem mestu na listi samomorilcev. (DD, Naši razgledi, XXIII, 1.)

O ko bi videli vse rdeče signalne luči in žaromete, ki govorijo o neskladju tega, kar danes v Sloveniji je, in tega kar bi po vseh božjih in človeških zakonih moralo biti, oslepili bi! Kdaj bo toliko ljudi pri nas doma toliko poštenih, da bodo te žaromete videli, in toliko pogumnih, da bodo napodili peščico brezdušnih priganjačev, ki so se narodu vsedli za vrat, da mu pijejo kri!

SPOMINI „NEMŠKEGA“ MOBILIZIRANCA

NACE GROHAR

NAMESTO UVODA

Kmalu po prihodu v begonsko taborišče v Itaiji, sem staknil zvezek, na čigar platnicah stoji tiskano: „S. O. Book 135 Code 28-73 0 — G. R. — Suplied for the Public Service — T. 2350 H & B Ltd., Oxford.“ Staknil sem tudi črnilo in pisalo, pa začel disati in popisovati pretekle dni. To, kar sledi, je zapisek iz onih lagerskih časov, začel pisati in popisovati pretekle dni. To, kar sledi, je zadisek iz onih lagerskih časov.

Vroč poletno sonce je zašlo, vrhove Možica in Drauha je obšla večerna zarja, na moj rojstni kraj se je usedel mrak. Izmučeni od dela utihnejo glasovi po posameznih hišah, slišati je le še drobenje večerne molitve in že je spanec zavladal.

Ležim, a ne spim, in poslušam petje murnov v črni noči. Neki nemir vlada vsepovsod kljub tišini. „Na vojsko“ bo treba. Nocoj je zadnja noč pred odhodom. Ne vem, ali se bom vrnil kmalu ali me ne bo več. A misli premaga mladost in končno zaspim. Jutri bo drug dan, nov dan, bo že kako.

Zgodaj sem se zbudil, ko sem začul mamine korake po kuhinji. Zajtrk pripravlja. Morda misli isto, kakor jaz sinoči: ali ga bom še kdaj pripravila? Hudo je, težko — a ločitev je nujna in na hitro smo se poslovili. Na hišnem pragu sem se prekrižal, potem pa korajžno mahnil na pot.

Bilo je 6. avgusta 1943, ob šestih zjutraj, če hočem biti res točen, ko sem odhajal. Cerkev sv. Miklavža se je že bliščala v jutranjem soncu, a z drugimi sem odhajal po naši

prelepi cesti proti Podroštu. Kmalu je pridvela nasproti težka policijska edinica z dvema oklopnjakoma. Nas so peljali naprej po divni Selški dolini v Škofjo Loko, kjer naj bi odločili o naši usodi. Že popoldne so nas poslali na Trato, od tam pa v kranjske barake izven mesta, na poti proti Rupi ali Kokrici. Tam nas je že bilo nekaj več skupaj. Prespali smo noč in drugi dan odrinili z osebnim vlakom proti Beljaku. Prestopiti smo morali v tovarnega. Zdaj se bo začela vojna zares, se mi je zdelo. In šli smo čez Judenburg, Leoben in proti jutru naslednjega dne dospeli v Selztall, zatem pa v Liezen, kjer smo izstopili. Bilo je 8. avgusta 1943 ob 8 zjutraj. Še isti dan so nas 80 Gorenjcev preoblekli. Težko je bilo prve dni, saj niti jezika nismo znali. Naše orožje so bile lopate s krasnim bleskom. Vih-teli smo jih, kolikor smo jih morali, a pretegnili se ravno nismo. Dober mesec dni zatem sem imel prvi obisk od doma in kmalu zatem drugega. Tako je minilo šest tednov vežbanja in že smo delali v tovarni vojnega materiala. In dnevi so tekli, pričā-

kali smo prvi božič na tujem in novo leto tudi, pa še ni bilo konca. 15. februarja 1944 so nas preoblekli spet v civil, drugi dan pa z vlakom odpremili v Salzburg, odkoder smo nadaljevali pot skozi Rosenheim, Muenehen, Ingolstadt in 17. februarja zvečer prispeli v Ansbach. Navaditi smo se morali na zelenkaste uniforme in tudi na puško. Mesto je majhno, nič kaj posebno zanimivo, starodavno pa po videzu tako, kakor bi ga namenoma tako starega naredili. Pravzaprav je bilo življenje mirno, le tuljenje siren je vsake toliko časa naznanjalo prihod zavezniških letal, ki so obletavala ozemlje rajha. Čez mesec dni smo odrinili: 186. Grenadier-Ersatz Bataillon, ki smo ga sestavljali večinoma Slovenci, Čehi in nekaj Bavarcev, je odšel na „bojni pohod“. Nuerenberg! Čisto na novo so nas preoblekli, da bi bili v novih uniformah lepši videti v zasedenih ozemljih na zahodu Evrope, kamor so nas „menda“ hoteli poslati. 20. marca smo se vkrcali na vlak, ki je odšel — takrat prvič nismo vedeli, kam nas bo zapeljal! Zjutraj smo bili v Karlsruhe, drveli smo skozi Schwarzwald in ob Renu proti jugu, tako da smo še isti dan popoldne bili v Muelhausenu. Obstali smo na progi, da so nam oddelili Wermacht-Suppe, kajti le tako bomo vedeli, da „sedaj zapuščamo državno mejo“ in gremo v nove kraje, ki sedaj spadajo pod rajh. Tako so rekli.

Že smo na francoski strani. Ni več pozdravljanja ob vlakih, ne mahanja z rokami in belimi robci, kar vse smo v Nemčiji videli dobro organizirano. Tukaj — med francoskim ljudstvom je že na zunaj videti jarem tujea, ki ga tlači. Zdi se, da je

vse črno, dan in noč in resnična noč na našem vlakcu se je izgubljala v udarjanju koles ob tračnice...

23. marca smo bili v Lyonu. Daljši postanek, za spremembo nam dajo Nudeln-suppe v priredbi Rdečega križa. Razgledal sem se naokrog, da bi videl, kdo je vse v transportu 45 vagonov in v vsakem po 33 duš... Okrog šeststo nas je bilo Slovencev, večinoma letniki 1926, drugi pa vseh mogočih starosti in vseh različnih narodnosti. Pa pot gre spet naprej... po prelepih krajih, polnih vinske trte, in v jutru naslednjega dne smo pridrseli v Marseilles: takrat sem prvič videl morje in se obenem spomnil, da so prav v tem mestu pred devetimi leti ubili kralja Aleksandra (9. oktobra 1934). Kratek odmor in spet naprej: v Toulon, veliko vojaško pristanišče, kjer je kar mrgolelo ladij, seveda prej, kajti mi jih dosti nismo videli. A zdaj so nam povedali, da se bo še to noč naša pot končala. Kje, bomo že videli. In res so nas sredi noči oddelili: pionirje so poslali naprej, nas infanteriste pa spravili z vlaka; spet so nam nahrbtniki rezali v rame, spet je ob nas ropotala puška in odmevala menažka. Po lepo asfaltirani cesti smo marširali — marsikdo se je spodrsnil, ko je bil pa še ves trd od sedenja in nenavajen „parketa“ v težkih vojaških čevljih. Že stojimo pred lepo štirinadstropno hišo: kaj boš gledal, kako je narejena, vsa očiščena, s preprogami, ogledali na vseh koncih: spočiti se je treba; kar po divanih v čakalnici in v sprejemnicah smo se vlegli. Vojak je vojak in počivati je tudi treba. A spat se ni dalo, preveč smo bili utrujeni. Pa še prvi jutranji sij

je že udarjal skozi okna. Poškilil sem in presenečen obstal nad lepoto bleščečega se morja in čudovitega zelenja, palm in košatih dreves. Pod nami se je v prvih jutranjih žarkih kazal Cannes. Ko ne bi bil vojak, bi še kar gledal, tako pa brlzig piščalke pove, da je sedaj treba „uradno“ ustati. Na marš, nekaj kilometrov v hrib, kjer bo naša postojanka. Kljub očarljivosti dežele in veselju zaradi res lepega okolja, mi je hudo, ko vidim, kako mizerno smo na-

pravljeni, kako za silo je vse stlačeno skupaj. Noč smo prespali pod šotori. Drugo jutro so nas oddelili ponovno: eno tretjino so zapeljali s civilnimi avtomobili v manjše gorsko mesto Vaunce. Bilo je 28. marca 1944.

Prvi večer smo spali v vili, bila je menda last maršala Pétaina. Drugi dan so nas razdelili v tri skupine: dve sta šli stanovat vsaka v svoj hotel, tretja pa — in jaz z njo — v mestno šolo.

(Bo še)

Ne bi hotel sicer ponavljati že znanih ugotovitev, da se v strukturi dajatev vsota. namenjena za kulturo. konstantno viša ali pa vsaj ne viša v istem procentualnem razmerju, kot se višajo družbeni dohodki sploh, a moram. Te ugotovitve so namreč vzemirljive tudi za glasbeno kulturo, kajti rezultati takega odnosa so zanjo na dlani: zaradi njih bomo za leto dni ali pa še dlje odložili vprašanje načrtno-estetske vzgoje, ki je prav gotovo osrednje vprašanje v naši glasbeni kulturi. (CC, Naši razgledi XIII, 1.)

Družbeni dohodki gredo drugam. Kam? To niti ni detektivska uganka.

„Prosvetni delavci so v skrajni konsekvenci postali nujno zlo. ki ga družba nekako po sili mora trpeti in vzdrževati. Medtem ko je učenec v času reforme postal subjekt vzgoje, je učitelj postal objekt lastnih učencev na eni ter objekt družbe na drugi strani.“ (J. Šifrer, Sodobnost XI, 340.)

Proletarci vseh dežel, združite se! Pojdite v rdeči raj, da boste tam postali nujno zlo pri ljudeh, ki so prelili toliko krvi za rešitev socialnega vprašanja.

VAŽNO!

Pismo šte. 1, priobčeno na naslednjih dveh straneh, izreži in pošlji kakemu članu KPS!

PISMO ŠTEV. 1

Dragi tovariš!

Ne čudi se, da Ti pišem. Verjemi mi, da me nagiba k pisanju samo ljubezen do Tebe in do našega ubogega slovenskega naroda. Ista kri se pretaka v nama, prav je, da se pomeniva kot brata med seboj.

Ti si član komunistične partije. Svoboden si v svojem početju, o tem ni dvoma in spoštujem Tvojo svobodo. Vendar bi Te rad opozoril, da si s tem odgovoren za vse, kar partija danes doma dela, pa tudi za vse, kar je v preteklosti storila.

Vem, da si toliko pošten, da ne bi rad sprejel nase vsega, kar je komunistična partija v Sloveniji zagrešila. Ker sponiram, da tega niti ne veš, sem sklenil na kratko Ti to napisati. Skušam se pri tem držati le objektivne resnice, tako kakor bo nekoč zapisana v vseh slovenskih zgodovinah. Seveda morem naslikati podobo le v najbolj osnovnih črtah.

Leta 1941 je razpadla stara Jugoslavija. Marsikaj v stari državi ni bilo, kot bi moralo biti, a kljub vsemu ni bilo vse tako črno, kot se danes doma slika. Resnicoljubna zgodovina bo nekoč celo zapisala, da je bila tista Jugoslavija proti današnji neprimerno boljša. Pa pustiva to. Jugoslavija je torej razpadla. Tudi v našo Slovenijo so vkorakali okupatorji.

Nastalo je vprašanje, kaj storiti? Ali se okupatorju upreti ali pa se zadržati pasivno vsaj do nekega časa? Ker je bil za upor še čas in ker je bilo treba varovati vsako slovensko življenje, so se odgovorni ljudje, resnični predstavniki naroda, odločili za drugo. Čakati. Sprejeti okupatorja kot nujno zlo, a sprejeti ga zaradi skupne blaginje. Ko bo nastopil primeren trenutek, se mu bomo uprli.

Mogoče težko razumeš to početje. Ti ga bom pojasnil s primero: danes gospoduje v Sloveniji komunistična partija, to je kakih 5% zares prepričanih komunistov. Tudi danes je vprašanje med veliko večino ljudi doma, kako se znebiti rdeče tiranije. Upreti se? Ali pa režim sprejeti do trenutka, ko bo upor verjetno uspešen? Poštenjaki so se odločili za drugo možnost. Ne, ker bi sistem odobraval. Sprejeli so le manjše zlo zaradi obče blaginje, zato da se hrani slovenska kri. Bo že prišel trenutek, ko se bodo uprli.

No, leta 1941 se poštenjaki niso uprli. Vse bi šlo dobro, ko bi tedaj slovenskemu narodu ne padel v hrbet — kdo? Komunistična partija Slovenije. Tako, kot bereš. To je resnica. No, poslušaj.

Komunisti, to je bilo takrat manj kot 5% ljudi, so videli, da se bo dalo v kalnem ribariti. Ker bi po svobodnih volitvah ne prišli na

oblast, so računali tako: gremo v hribe, proglasimo se za osvoboditelje, vse nasprotnike proglasimo za izdajalce, najhujše pobijemo in pridemo na oblast. Ti računi jih niso prevarali. Ne zato, ker bi se junaško borili, ampak samo zaradi mednarodne naivnosti.

Proglasili so se za osvoboditelje, niso sprva povedali, da so komunisti, ker bi takoj na celi črti izgubili. Na svoje limanice narodne osvoboditve so ujeli precej kalinov. A pametni in pošteni ljudje so se jim uprli. In tedaj je izpregovoril komunistični revolver. Začele so padati žrtve. Še danes ne vem, zakaj niso tedaj pravi narodni voditelji dali povelja, postreliti tistih nekaj komunističnih voditeljev, pa bi bilo vsega konec. To bi resnični narodni predstavniki smeli: če namreč okupator kriminalcev ne polovi, jih mora onemogočiti narod sam.

Položaj na deželi, kjer so komunisti po mili volji terorizirali, je postal nevzdržen. Ljudje sami so prinesli iz skrivališč puške in se uprli nasilju. Vendar ostati med dvema ognjema dolgo časa ni bilo mogoče: na eni strani okupator, na drugi komunisti. Uprli so se hujšemu sovražniku, domačemu komunistu. Sprejeli so orožje od okupatorja. To so po mednarodnih konvencijah smeli storiti. Seveda so komunisti prav to čakali: takoj so pokazali nanje kot na izdajalce naroda. To, da so komunisti streljali naše najboljše, ni bil zločin nad narodom. To, da so uvedli diktaturo, ni bila izdaja Slovenije. To, da so izzivali okupatorja, da je potem zažgal nedolžne vasi in na Rab odpeljal poštenjake, ni bil greh. Zločin, izdaja in greh pa je bil upreti se zločincem. Zločin, izdaja in greh je bil sprejeti od okupatorja orožje, da si ohraniš lastno življenje. Ne vidiš, kako je vse to prozorno?

No, najhujše je prišlo šele kasneje. Ob koncu vojne so se domobranci iz Slovenije umaknili. Iz Koroške so jih Angleži pod pretvezo, da jih pošiljajo v Italijo, poslali v Slovenijo. In tam se je zgodilo nekaj nerazumljivega: komunistična partija je dala 12.000 mož in fantov po mučenju pobiti. Danes leže žrtve po kraških jamah. Imamo na zemljevidu dobro zaznamovana mesta mučenja in smrti, imamo imena žrtev, imamo imena mučiteljev. Takega zločina nad slovenskim narodom ni storil še nihče in upamo, da ga nihče več ne bo zagrešil.

Po kakšni postavi je mogla partija to storiti? Odgovorni ljudje bodo prišli pred sodišče, kot so prišli fašistični in nacistični krvniki. Ta zločin je nekaj nepojmljivega, nečloveškega, demonskega. Seveda se je pa s tem zločinom partija tudi legitimirala.

Po vsem tem Te vprašam: ali veš za vse to? Mogoče ne verjameš. Vendar resnica je ta, kot sem Ti tu povedal. Slej ko prej jo boš moral priznati. In če veš vse to in verjameš, še vztrajaš v partiji? Nisi toliko pošten, da bi se ločil od ljudi, ki imajo ta zločin na vesti? Se bojiš ječe ali še česa hujšega, če izstopiš? Kaj naj Ti rečem drugega, kot da je mnogo častneje pretrpeti karkoli kot sodelovati z zločinci.

Nič več. Pa še drugič kaj. Razmisti in odloči se po svojem poštenju.

Tvoj prijatelj v tujini

VRAČANJE KOZAKOV IZ LIENZA IN SPITTALA LETA 1945

(Po ukrajinskih in poljskih virih kot primerjalni donesek k zgodovini
komunistične revolucije v Sloveniji)

Dr. Tine Debeljak

Ta dogodek, ki bi že sam po sebi mogel vzbuditi resne pomisleke, je nekako kar utonil v pogovorih o pomenu konference. Sklicanje take konference se ni zdelo nič izrednega, nasprotno: večini se je to zdelo docela logična posledica optimističnih pričakovanj. Vsak bi rajši bil tam, kot ne. V neizbežen konflikt s sovjeti je verjelo 90% kozakov, kakor je verjelo 90% Poljakov v Andersonovi vojski, pravi Mackiewicz (in kakor smo verjeli Slovenci), in kakor je verjelo pol Evrope! Poleg tega pa so kozaki bili pripravljene pripisovati Angležem vse dobre lastnosti. Nikdar še beseda „gentleman“ ni bila v tako kratkem času tolikokrat izgovorjena. Ko pa je iz ust teh „gentlemanov“ prišla še „častna beseda“, so bili vsi pomisleki neštevilnih pesimistov razpršeni v nič.

Malo drugačno je bilo zadržanje samega atamana Domanova. Ko je na britanski ukaz sklical vse častnike, je na vprašanje enega izmed njih: „kaj jih čaka“, odgovoril: „Verjetno nič dobrega. Gotovo — žica!“

„Kaj naj naredim s častniki, ki bi začeli bežati v planine?“

„Vi sami ste poveljnik polka. Mislim, da ste me razumeli.“

V resnici pa ga ni umel. Predvsem še, ker je sam Domanov šel na konferenco, iz česar bi sklepali, da njegov dvom ni šel dalje, kakor do možnosti, da jih zapro v kakšen angleški internacijski tabor.

Ob enih popoldne so odpeljali kamioni. Po približnih računih je odšlo tedaj na „konferenco“: 31 generalov, 167 polkovnikov, 283 podpolkovnikov, 375 „esaulov“, 460 podesaulov, 124 vojnih uradnikov, 15 zdravniškega osebja, 2 fotografa, 5 zveznih oficirjev in 2 duhovnikaturata.

Šele na kamionih se jih je nekaj vznemirilo. Ob šoferjih so namreč sedeli angleški vojaki z brzostrelkami. Nekdo je hotel peti, pa je prenehal. Po vožnji 12 km se je vrsta kamionov ustavila. V tem trenutku so se privalili težki tanki. Pot je šla ob Dravi čez Greifenburg... Steinfeld... Sachsenburg... Moellbruecke... do... Prihod iz enega občutja v drugo — nasprotno ni lahko: iz občutka zaščite in varnosti v občutek strahu, groze in obupa! Koliko jih je to znalo premostiti v tem hipu, ni znano. Računa se pa, da je kakim pet častnikom uspelo, skočiti s kamiona in uteči v gozd...

Od Moellbruecka... vedno ob bregu Drave, se je pot naenkrat zaokrenila proti jugovzhodu za kakih 13 km, kjer leži mešto Spittal. Kamioni so zavozili skozi vrata taborišča, obdanega s trojno bodočo žico. Gosto so bile postavljene straže. Začelo se je izkrcevanje.

Častnike so takoj razmestili po položajih (rangih), vsaki skupini so določili posebno barako. V teh barakah pa je vladal smrad in nered, na tleh je ležala stara slama. Čez eno uro je angleški oficir poklical tri kozaške generale k sebi, med njimi Domanova in Tihockega, in jim ledeno rekel:

„Prosim, obvestite vse oficirje, da bodo po sklepu degovora med vlado Njegovega Veličanstva in Zvezo sovjetskih socialističnih republik vsi izročeni sovjetskim vojaškim oblastem. Odhod iz Spittala bo jutri ob 2 ponoči.“

Tihockemu je postalo slabo in je omedlel...

Kar je najbolj presenetilo in zaprepastilo teh preko 2000 častnikov: donskih, kubanskih, terskih kozakov, Guzinov, Osetincev, Karačajev in drugih, je bil nedvomno način, „stil“, v katerem so jim naznanili njihov položaj. Ta „slog“ je bil različen od vsega, kar bi človek mogel pričakovati kjerkoli v Evropi. Kje drugje bi morda bilo še slabše, toda „tako“ ne... In prav to nepričakovano, to „ki ne more iti v glavo“, je navdalo nesrečneže s tako psihološko paralizo, kakor prevzame človeka tik pred smrtno obsodbo. Taka nepričakovanost človeka duševno napravi popolnoma hromelega, brezmočnega, da niti ne reagira ne. Vemo npr. da je v Katynu samo 4% imelo zvezane roke, pa se nihče ni uprl na poti na morišče...

Tudj v Spittalu se nihče ni vrgel z golimi rokami na Angleže. Pač pa so začeli trgati z oblek oficirske znake, epulete, carska odlikovanja, trgati paradne uniforme, v katere so se oblekli za „konferenco“. Nekateri so na tla metali celo posvečene križce, ki so jih nosili za vratom. Časnikar Tarusskij se je prvi obesil. Starejši emigranti so hoteli pisati „prošnje“, novi emigranti so jih zmerjali s „strahopetci“ in da kršijo solidarnost... Prišlo je celo do čisto brezpredmetnih preprirov, kajti njihovih prošenj nihče ni niti sprejemal, kaj šele bral. Nekaj časa so ves up polagali na generala Krasnova zaradi njegovega poznanja z maršalom Aleksandrom. Hoteli so priklicati izza žice predstavnike angleških okupacijskih čet, da bi kdo izmed njih govoril vsaj z generalom Krasnovom. Ta starček ni mogel več stati in čakati, zato so ga s stolom vred prenesli k žici. Toda angleški vojak je brenil z nogo v stol, da se je na mestu razdril.

Ponoči se je obesil polkovnik Mihajlov, toda v zadnjem hipu so ga rešili. Drugi dan — 28. maja — ob zori sta dva duhovnika (pravoslavna) šla na trg pred barako in začela svečane molitve za usmiljenje božje. Okrog njiju se je stiskala množica, tako pravoslavna kakor mohamedanska.

Ob šestih rano so prišli napovedani kamioni. Kolektivno so od-

klonili prostovoljni vstop nanje, Tedaj so se na dano znamenje začeli približevati angleški vojaki z revolverji in debelimi kiji. Kozaški oficirji so se strnili vkup in se prijeli za roke. Nič novega pod soncem. Tedaj so angleški vojaki začeli udrihati po njih s kiji (gumijevkami) po glavi, po rokah. Iztrgali so prvega častnika iz vrste in ga nasilno vrgli na kamion. Skočil je z njega. Tedaj so ga pobili na tla in vrgli na avto drugič. Spet je odskočil. Tokrat so ga pobili s puškinimi kopiti in s škornji, da je obležal v luži krvi. Kot vrečo so ga nato vrgli na kamion... Ljudje so začeli vstopati na vozove.

Nekateri izmed Angležev so zapirali oči in stiskali zobe. Drugi so pa udarjali umirjeno... Bili pa so tudi taki, ki so se približali kozakom s košarico in zavitkom cigaret, in jim predlagali: „Daš za cigarete uro?“

Kaj bi z uro?! Večina častnikov je že pokadila svoje cigarete, ki so jih vzeli s seboj na „konferenco“, zato so metali ure v košarico in jemali cigarete...

Ustrelil se je še general Silkin. V zadnjem hipu se je obesil častnik Harlamov. Angleži so osvobodili enega izmed duhovnikov, dva vojaška uradnika in 12 zdravnikov. Izpustili so tudi pritlikavca Kozacka, padalca s priimkom „Riženko“.

Angleški oficir je šel nato k poveljniku kavkaških mohamedancev Sultanu Keleč Gireju in mu naznanil, da ga postavlja za šefa, ki bo odgovoren za obnašanje kavkaških častnikov. Sultan Keleč Girej mu je pljunil pod noge...

Krasnov ni prišel na zborna mesto. Sedel je pri odprtem oknu barake in gledal. Angleški vojaki so ga zapazili v zadnjem hipu in takoj pohiteli k njemu, da ga vržejo skozi okno. Nekaj kozaških častnikov je odpahnilo Angleže ter dvignilo atamana na roke.

Med častniki, natlačenimi v kamione, je bilo 32 procentov bivših sovjetskih podanikov, 68 procentov pa starih emigrantov, ki niso nikdar bili pod sovjetsko oblastjo.

Gladovna stavka

Povrnimo se zdaj k prejšnjemu dnevu ob 8 zvečer, ki je s tako grozo prevzelo rodbine častnikov, ostale v Lienzu.

„Ali je prevajalka že prišla?“ je nervozno vprašal angleški častnik. „Pokličite jo, prosim!“

Pred pisarno je bil eden tistih kamionov, ki je odpeljal častnike na „konferenco“. Vrnil se je prazen. Prevajalka je ob pogledu nanj pobledele in stopila v pisarno.

„Kje so naši častniki?“ je vprašala.

„Niso se vrnili.“

„Kje so?“

„Ne vem.“

„Vi ste vendarle dali zagotovilo, da bodo najkasneje ob 6 tukaj.“

„Draga gospa, mi smo samo vojaki in izvrševalci ukazov naših predpostavljanih. Prosim, da takoj pripravite spisek ostalih oficirjev.“

Na ta način je bilo kozaško prebivalstvo ob svoje vodstvo. Do dveh ponoči so hodili ljudje še drug k drugemu na obiske in se menili o dogodku. 29. dopoldne ob devetih pa se je pojavil mlad angleški oficir in predal prevajalki angleško besedilo razgлася, ki naj ga takoj prevede in razmnoži:

„Kozaki! Vaši častniki so vas varali in vas popeljali na napačna pota. Zdaj so aretirani in se ne povrnejo več. Zdaj, ko ste svobodni pred njihovim vplivom in pritiskom, lahko svobodno govorite o njihovih prevarah in končno boste vendarle lahko izpovedali nemoteno svoje prepričanje in svoje želje. Zdaj se boste vsi vrnili v domovino...“ itd. Videti je bilo takoj, da so besedilo sestavile sovjetske oblasti. Nato pa je bil poziv, naj se brezpogojno podvržejo vsem angleškim ukazom.

Ob desetih je bilo javljeno, da se bo dne 31. maja ob sedmih začela repatriacija, vračanje v domovino, kozaških polkov in njihovih družin.

Bil je jasen, topel in lep dan. Poročilo je padlo kot grom z jasnega neba. Nastala je splošna panika. V baraki št. 6 taborišča v Peggetzu so sklicali začasni posvet. Za predsednika te ad hoc organizirane akcije za pasivni odpor je bil izbran podporočnik Poluni. Razglasil je ta odbor splošno gladovno stavko in nalepil plakate v angleščini:

„Izbrali smo si raje glad in smrt tu, kakor pa vrnitev v Sovjetijo.“

V vseh taboriščih in šotorih so razobesili črne zastave. Na taboriščnih „trgih“ so postavili vojne oltarje in duhovniki so pri njih noč in dan opravljali molitve, spovedujoč in obhajajoč vernike. Seveda je bilo tudi napisanih kopica kolektivnih prošenj in poslanic kralju, kraljici, Canterburyškemu škofu, Churchillu, papežu, jugoslovanskemu kralju Petru, generalu Eisenhowerju, parlamentom demokratičnih držav itd. Vojaška uprava je take prošnje sicer sprejemala, pa jih je takoj vrgla v koš...

„Vztrajajmo, držimo se!“ je šlo od ust do ust. „Držimo se trdno skupaj in nič nam ne bodo mogli! Ne bodo šli do skrajnosti!“

Po barakah in šotorih so pri ugaslih ognjiščih (zaradi gladu) gorele le iskre upanja. Tako je minul 30. maj.

Zvečer je bilo povedano, da bo zaradi jutrišnjega katoliškega praznika svetega Rešnjega Telesa, odloženo vračanje v domovino na dan 1. junija.

Zvečer 30. maja so izključili dotok vode v barake.

1. junija 1945

Pisatelj Mackiewicz pravi, da je v njegovem času bila znana povedka o fantiču, katerega bi moral oče natepsti, pa je pokleknil na tla, sklenil pobožno roke in začel moliti... ter se rešil, kajti molitve celo oče ne sme prekiniti... Toda to da je bilo davno pred prvo svetovno

vojno. Prvega maja tega leta je na ta način skušalo preprositi Angleže nekaj desettisočev ljudi v dolini Drave... Toda zdaj smo v letu 1945!...

Ob zori se je začela ogromna procesija, ki se je pomikala k vojni kapeli v peggeškem taborišču. Najprej so šli duhovniki v ornatu, nato so nosili križe, bandera, knjige in goreče svečnike. Sonce je komaj vzšlo in rahlo je bilo videti beli sneg na vrhovih Alp. Mukale so koroške krave, katere so v splošni paniki pozabili pomolzti. Po pašnikih so tavalj spuščeni konji in celo astrahanski velblodi. Nad Dravo je visela še vedno megla. Po nenapisanem povelju so sklenili, poslužiti se proti Angležem pasivnega odpora.

„Samo ne napadajte Angležev. Molimo! Obrnila nas bo Prenaj-svetejša Bogorodica!“

Tako so tudi storili. Molitve so trajale brez prenehanja, toda okrog 8 zjutraj so prišli angleški tanki in napravili okrog procesije krog na približno 100 metrov razdalje. Od strani barak so prišli kamioni, v katere naj bi vstopali civilni ljudje in kateri naj bi jih odpeljali na postaje, kjer čakajo nanje že železniški vozovi. Vse taborišče je bilo obkroženo od vojakov s puškami in brzostrelkami, z bajoneti in revolverji ter bikovkami. Še so trajale pobožne molitve in pesmi, ko so se vojaki vrgli na množico, razdirali verigo med sabo povezanih rok ter bili po glavah s kopiti pušk in bikovkami. Nastala je panika, vpitje, tlačili in teptali so drug drugega. Množica, ki se je umikala, je pritisnila na ogrado, ki je taborišče ločila od polja. Ograda se je porušila pod pritiskom. Toda na polju so stali tanki. Vojaki so ustrelili, toda ne v zrak, temveč pod noge. Pobite in ranjene so odnesli na kamione. Tudi iz drugih taborišč je bilo slišati strele. Ljudje so bežali kar na slepo, in marsikaj se jih je izgubilo v gozdove, nekaj poskakalo v reko. V nepopisnem vrenju so se razbežali tudi konji. Tamošnji prebivalci so se najprej pobožno križali, toda ko je enkrat nekdo začel jemati iz zapuščenega šotora razne stvari, so se vrgli na šotore, grabeč plahte in kar je ostalo, loveč konje in govedo, prisvajajoč si za svoje. Tedaj pa so katoliški duhovniki ukazali zvoniti plat zvona in vplivali so na ljudi, da prenehajo s sramotno krajo. Tudi na cerkvenih stolpih so se pojavile črne zastave.

Tedaj pa se je glavna množica v Peggetzu, umikajoč se pred obo-roženimi vojaki, skušala rešiti iz vojaških rok tistih, ki so jih oni zajeli. Padel je prvi kozak, predrt z bajonetom. Množica se je umaknila in odstranila oltar. Pop je stopil z evangelijem proti vojakom, pa so mu ga vojaki z bajonetom izbili iz rok. Nekdo izmed Kubancev se je zaslونil v obrambo s sliko Matere božje, pa je dobil udarec čez senci in koža z lasmi se mu je obesila za ušesa. Tretji je hotel udarec prestreči z banderom svetega Nikolaja Čudodelnika, toda z bikovko je vajak zbil bandero v blato.

Improvizirana kapelica, oltar, kelih, svečniki... vse je bilo pre-obrnjeno in vrženo v blato in uničeno. Tedaj je nekdo zavljal, za njim

drugi in groznejše: „Hura!“ Videti je bilo, da bodo kozaki sami navalili na vojake. Angleški vojaki pa so se naglo okrenili in nastavili brzostrelke. Eden izmed duhovnikov je hotel rešiti položaj s tem, da je znova pozval množico k molitvi...

Med tem ko je množica molila, so vojaki, puščajoč na „trgu“ pobite in prebodene z bajoneti, šli do barak in od tam začeli gnati ljudi na kamijone. Eden izmed kozakov se je uprl, pa so ga takoj pobili na tla, dva so vlekli za noge, tretjega pa je nekdo na tleh udaril s koncem škornja v tilnik. Neka žena je imela na rokah krvavo dete. Vojak je otroka obvil z lastno obvezo, toda kljub prošnjam oba potisnil na kamion. Od angleških vojakov, ki so stali pri tankih, jih je mnogo kazalo sočutje. Govore o nekom, da je v slabi ruščini šepetal:

„Ne dajte se, nimajo pravice!“

Malo dekcle je stopilo do nekega drugega in mu dala v angleščini napisano besedilo: „Ubijte nas, toda ne vračajte nas boljševoikom!“ Vojak je prebral, spravil list v žep in zajokal. Ob 5 popoldne je prišel angleški „jeep“ in oficir je razglasil skozi ojačevalnik:

„Kozaki! Sem pod vtisom vašega junaškega odpora, toda v smislu jaltske pogodbe bodo vsi, ki so bili državljani Sovjetske zveze 1. maja 1939, vrnjeni v domovino! Kdor ima dokumente, s katerimi lahko dokaže, da tega dne ni bil državljan Sovjetije, naj jih predstavi!“

Na ta način, od petih popoldan naprej, je resnično prenehalo klanje, masakriranje, v peggeškem taborišču. Malo naprej od oficirja, ki je govoril z „jeepa“, je ležal ubit kadet, malo dalje žena z otrokom, oba ubita. (Kot se je pozneje ugotovilo iz dokumentov, najdenih pri njih, je bil kadet iz Dnjepropietrovska, žena je bila rojena na Kubanu, otrok pa že v Italiji.)

Med tem časom pa je vzdolž Drave šel lov za ljudmi, ki so zbežali, pa bi morali biti predani sovjetom. Za bežečimi so streljali. Slučajno, ali tudi namenoma, so ustrelili žensko, katero je odkril v grmovju pes. Bili so primeri, da so se sami metali pod tanke. Ko so vodili bolnike in ranjence iz bolnišnice, se je nekdo vrgel z okna na tla. Mnogo ljudi je utonilo v Dravi. Vsi rešenci od tod se spominjajo ženske, ki je plavala na hrbtu po reki in pritiskala na prsi dojenčka. Ob bregu za njo je tekel angleški vojak in jo hotel ven potegniti z dolgo žrdjo. Pa je ni mogel doseči. Končno so jo vode same pognale v majhen tolmun. Dete je bilo že mrtvo. Matj pa je umrla čez nekaj ur v bolnišnici. Bila je po poklicu zdravnica, doma iz Kubanja, z imenom Voj-skobojnikova. Nje mati in štirinajstletna sestra sta utonili ob isti priliki.

Sveti Teodozij Černihovski

Drugi dan se je začel naslednji akt drame, tako dobro znane vsem emigrantom na svetu: iskanje dokumentov, pričajočih da ta in ta... itd. Začel se je boj za priče in pričevanja, zaslišavanja prič, intrige in vseh vrst kombinacij... Toda jokanje in odpeljavanje ni prenehalo:

ženske z razpuščenimi lasmi so begale sem in tja in iskale svoje otroke, ki so se zgubili v tej zmešnjavi, in še težje je bilo beganje otrok, ki so zaman iskali svojih odpeljanih očetov... Nekateri so jokali nad izgubo vsega premoženja. Med tem časom pa so nadaljnji vlaki šli proti vzhodu s plombiranimi vagoni, s takimi „živinskimi“, v katerih je nas nekoč vozil naš sovražnik in ne naš zaveznik... Mnoge je prevzela popolna apatija do vsega. Ko je npr. dne 2. junija prišlo do odpeljave kadetske šole, ki je vse dotlej nudila največji odpor, je izstopil nekdo izmed njih, naložil svojo vrečico na pleča in zamahnil z roko:

„Eh, fantje, pa naj grem nazaj v rodbinski kolhoz.“

In takoj so vsi drugi molče šli za njim na kamione. Istega dne so odpeljavali tretji kubanski in terskostavropolski polk. Kozaki so uhajali posamezno ali celo v skupinah. Začetek bega ni bil niti težak. Tako je neka skupina 60 oseb zbežala v planine in se namerila proti Inomostu. Da bi se izognili britanskim stražam, so šli večinoma po vrhovih gora, celo po snegu. 11 junija jih je odkril britanski avion. Skrili so se po jamah in votlinah, toda eden med njimi je bil ranjen. Vzeli so ranjenega s seboj in šli naprej. Avion jim je sledil. Ko bi morali stopiti v dolino, da se vzpno na drugi breg, so padli v zasedo, kjer so jih Angleži ujeli in izročili sovjetom, razen enega, kateremu se je posrečilo uiti. Pri organizaciji lova na ubežnike v planinah, so se Angleži posluževali tudi sovjetskih vojnih ujetnikov-komunistov, osvobojenih iz nemških vojnih taborov.

Malokdo v dolini je zdaj še molil. Ikone in bandera so ležala po tleh razbita in razdrta vse križem po taboriščih. Toda neka kozakinja še do danes trdi z vso odločnostjo, da se ima za življenje zahvaliti samc svetemu Teodoziju Černihovskemu. Ko se je znašla z materjo, z malim otrokom v naročju in mlajšim bratom med tistimi, ki so bili določeni za prevoz, je obljubila temu svetniku, da se bo vsak petek postila „ob suhem“, če se ji posreči priti iz tega pekla. Tedaj se je zgodil prvi čudež: umikajoče gneče so jo pahnile na dravski most. Izgubila je copate in je tekala v samih nogavicah. Tedaj pa je sveti Teodozij okrenil angleške vojake za neko drugo bežečo skupino, med tem ko je ona z materjo, otrokom in bratom zavila na desno. Na ta način so pritekli pod breg, šli v gore in se plazili med alpskimi skalami. Bose noge so bile krvave od trnja, ko so prišli do planin in do snega. Tretjega dne so naleteli na kozaška trupla: kozak, ženska in otrok. Videti je bilo, da so tu v gorah napravili samoumor. Ali z nožem ali britvijo, ali tudi s skritim revolverjem, niso hoteli raziskovati. Njim je pohajala že hrana, ki so jo imeli s seboj v vrečici. Žejo so si tešili s snežnico. Kaj naj store zdaj v teh planinah? Kam naj gredo? Kaj naj jedo? Na koga naj se obrnejo...? Ostal jim je samo še sveti Teodozij.

„Grem,“ je rekla kózakinja, „njega poprosim. Sicer pa, kako sem neumna: jasno, da tu med tem kamenjem ne bom našla kruha.“ Tedaj pa — takoj za ogromno skalo za katero so zavili, se je pokazala — kočá. Pred njo stoji star kozak in vlamlja okno. „Opazil nas je in nam kliče z roko. Pritekla sem k njemu. O sveti Teodozij Černihovski! Skozi okno sem videla: pred nama na mizi leži kruh!“

„Bila je to turistična kočá. Tam smo našli tudi drva in se ob njih ogreli. Drugi dan, ko smo se najeli in naspali, smo šli naprej. Vedno ob robu večnega snega. Kar se pred nami pokaže strahovito brezno, in videti je, da nimamo izhoda. Toda stari kozak ni dolgo premišljeval, računal je nekaj, kombiniral in se odločil. Pet dni smo hodili še po vrhovih in čez štiri prelaze smo šli, nato pa se spustili v dolino. Tu smo se v prvi kmečki hiši, na katero smo naleteli, vdinjali za domače delo samo za hrano. In tedaj se je zopet zgodil čudež. Nekega dne je prišla v to vas britanska patrolja, iščoča ubežnikov.

Sklenila sem, da se ne vdam živa: z otrokom skočim skozi okno in se ubijem. Vendar sem v tem hipu vzdihnila k svetemu Teodoziju: 'Ne dopusti, da zagrešim tako strašen greh samoumora in uboja!' Vstopi seržant in zahteva od mene dokumente. Izročim mu nekaj papirjev, ki sem jih imela pri sebi, in iz katerih je jasno videti, da sem bila v Lienzu. Seržant je dolgo gledal v papirje, bral in jih študiral, potem pogledal vame enkrat... in še drugič... in mi izročil dokumente nazaj: 'All right!' in odšel.“

Konji so rešili 120 mož

Bralec more vprašati po vsem tem: tako se je dogajalo z ljudmi. Kako pa z živalmi? S to množico konj, ki so jih imeli kozaki. Teh vendar nisi vračali?

Kozaški konji, navajeni predvsem ravnin in step, niso mule. Niso bili pripravni zato po večini za delo po gorah in bregovih. Razbežali so se po dolini Drave in se pasli na tujih poljih in lokah, skupno z maloštevilnimi kamelami. Britanske oblasti so določile uradnika, kateremu so naročili, naj izbere 129 najboljših kozaških jezdecev, ki naj seženejo nato vse konje ne eno zborna mesto. Uradnik je izbral izmed kozakov dve skupini po šestdeset oseb, jim preskrbel vsa potrebna dovoljenja za kretanje v tem pasu, in jih razposlal loviti konje. Začeli so z gonjo čerkeskih konj pri Gornjem Dravogradu (Oberdrauburgu). V Lienzu so ustanovili posebno taborišče za kozaške konje in napravili registracijo. Zdrave konje so nato odpeljali z železniškimi transporti. Ko so končali to „odpošiljko“, so poslali kozaške jezdece v Beljak z ukazom, naj od tam priženo še konje ogrske konjenice v „konjsko bazo“ Lienz. Tudi to so kozaki opravili, toda vedno skrbno pazeč, da ne bi prišli preblizu železniških transportov... Sicer pa so živeli dobro. Ko je po nekaj tednih prišla popolna likvidacija konj, je pristopil k njim britanski oficir in jim po tolmaču postavil vprašanje:

„Kdo od vas se hoče vrniti v domovino?“

Nastopilo je gluho molčanje.

„Nihče!“ so nato odvrnili vsi v en glas.

„Dobro. Prisilno ne bomo nikogar več vračali v domovino.“

Tako so konji rešili še 120 mož.

Končna beseda

Naj se povrnem h „konferenci“ 29. maja, v Spittalu. Tja so tedaj zavozili 4 štabni avtobusi in 59 kamionov s častniki, ne računajoč še nekaj avtomobilov drugega tipa. Transport oficirjev je „varovalo“ 25 lahkih tankov, 105 motociklistov, 140 šoferjev in pomočnikov, oboroženih z avtomatskim orožjem, 70 vojakov z brzostrelkami, pripravljenimi na strel, 30 vojakov na čelu transporta, 60 ljudi na dveh kamionih pa na koncu transporta. Število angleške oborožitve za to „varnost“: 310 avtomatičnega orožja (revolverjev), 125 brzostrelk, 21 lahkih topov. Preden je ta mrtvaški sprevod prišel do sovjetske cone, sta se dva oficirja zastrupila, 19 jih je napravilo poizkuse pobega. Od teh so jih 15 ustrelili na begu, in le štirim se je beg posrečil.

Kar se nadaljnje usode teh ljudi tiče ni več tako zanęsljivo:

12 generalov je bilo poslanih v Moskvo, kjer so bili obešeni. Med temi so bili Domanov, Krasnov, Sultan Keleč-Girej ter tudi Škuró, ki so ga 31. maja pripeljali s posebnim avtom skupno s pribočnikom Polovinom in ga izročili sovjetom. 120 oficirjev je sovjetski konvoj postrelil že med potjo iz Gradca na Dunaj. Na Dunaju so nato postrelili še 1030 častnikov. Brez sledu pa je izginilo v „nadaljnji postopek“ 983 oficirjev. Ti podatki še niso dokončni in bi jih bilo treba še natančneje ugotoviti, če bi bilo raziskovanje v tem smislu mogoče.

Poleg tega je še zbranega precej materiala o predaji treh divizij XV. kozaškega korpusa, ki je bil v Judenburgu. Pri predaji teh so uporabljali iste metode z istim ciljem in koncem. Toda o teh imenovana raziskovalca Ukrajinec gen. Vjačenko Naumenko in za njim Poljak Mackiewicz ne poročata več.

Podali smo to poročilo po ukrajinskih in poljskih virih zato, ker nas slovenske begunce zanima, kajti pot čez Ljubelj je nas peljala prav tako v dolino Drave prav isti usodi naproti. Naša vojska je padla v isto zasedo in med prav take intrige in prevare angleških „gentlemanov“ ter v istotako predajo in smrt po isti — sovjetski metodi. Toda mi civilisti smo se rešili, med tem ko so kozaške družine morale iti isto pot kot vojska. Mnogi izmed nas so videli z lastnimi očmi to predajo, tako pisec teh vrstic, ki je pri Gornjem Dravogradu (Oberdrauburg) moral čakati s kolesom na zaprti cesti, da so odpravili na drugi

strani reke v železniške vozove kozaški civilni transport, slišal je streljanje iz pušk, ki so podirale „upornike“, dajoč prednost smrti na Koroškem kakor vrnitvi v domovino... Videl je skladovnico koles ob cesti, ostanek nasilno strpanih v vagone... in vso pot do Lienza srečaval zapuščene kozaške šotore z izvešenimi črnimi plahtami smrti... Raztepeni konji so dajali „morišču“ in „pogorišču“ sreče desetisočev ljudi svoje žalostno okolje...

Po uničenju vlasovske vojske v dolini Drave od Gornjega Dravograda do Lienza, v tej nekdanji, slovenski pokrajini, posejani še s slovenskimi imeni in grobovi, nekdam pred sto leti celo pripadajoči pod Ljubljano (ko je bila sedež Ilirije, segajoče prav do Lienza), so se po njihovi zatrti sledi pomikale kmalu nato množice slovenskih brezdomcev, da so se naselili na njih opuščenih ležiščih v Peggetzu... Tu so še zdaj po desetih letih... kot na kosteh nesrečnih ruskih prednikov...

Konec

Nisem za destruktivno kritiko. Ampak tudi za konstruktivno kritiko nisem. Možno je samo dvoje: smo za kritiko — ali pa nismo za kritiko. Čim smo za konstruktivno kritiko, mora nekdo določiti, katera kritika je konstruktivna, katera pa ni. Družbena kritika zmerom, od Lukiana do Brechta, leti na družbeni vrh, ki si je izbral za svoj življenjski poklic skrb za dober in smotern in human razvoj družbe, je torej najbolj izpostavljen kritiki in gnevu zaradi vsega slabega, nesmotrnega in nehumanega, kar se najde v družbi. In ker slej ko prej ta družbeni vrh preko takih ali drugačnih vzvodov uravnava tudi mnenje o tem, katera kritika je konstruktivna, katera pa ni, smo na koncu vedno v enakem položaju: kritiko si odmerja kritizirani sam. „Smo za konstruktivno kritiko“ je enako „nismo za kritiko“. Namesto „naj se razvija konstruktivna kritika“ moramo torej reči „adijo, kritika“. Ker torej nisem za to, da si kritiko odmerja kritizirani, nisem za konstruktivno kritiko, ampak sem za kritiko nasploh. To je le poskus opozorila, da potrebujejo rože različno podnebje, različna tla, različno sonce za svojo rast — in da rastejo nekatere v takem podnebjju, na takih tleh in pod takim soncem pa nikjer drugod ne. (MM, Naši razgledi XIII, 1.)

Sprijazniti se bo pač treba s tem, da si v tiranijah kritiko odmerjajo kritizirani sami, t. j. vladajoči. Še več: tudi to odločajo oni, kaj je resnica in kaj ni in kaj je pravica in kaj ni. Ste že zasledili kako karikaturu v domačih časopisih o domačih poglavarjih? Jaz še ne, pa jo že dolgo iščem. Pač ni takega podnebjja, takih tal in takega sonca.

KAJ PRAVITE?

Drugo leto bomo praznovali dvajset let od najbolj nerazumljivega zločina nad slovenskim narodom, ko so komunisti pobili v kraških jamah dvanajst tisoč naših fantov in mož, pa z njimi tudi žena, deklet in otrok.

Ne gre za to, da bi o dejstvu zločina razpravljali, saj o tem ni nobenega dvoma. Imamo priče, ki so ušle iz tistih jam, imamo imena tistih, ki so tam končali, imamo tudi imena mučiteljev.

Tudi ne gre za to, da bi razpravljali, kakšne vrste zločin je to bil. Kajti tudi to je jasno, da je bil zločin brez primere. Proti vsem naravnim in pozitivnim zakonom, proti osnovni človeški poštenosti in mednarodnim konvencijam, proti vsakemu naravnemu čutu in človečnosti. Česa takega slovenska zgodovina ne pozna, zato bo ta dogodek zapisan v naših analih kot nekaj najbolj bestialnega.

Gre za drugo stvar. Gre za to, da seznanimo malo bolj ljudi o tem dogodku. Ali ne bi bilo tako informiranje lepa oddolžitev pokojnim? Zakaj bi se drugo leto ne odvijalo v znamenju dvanajstih tisočev?

Slovenske publikacije naj bi skozi vse leto govorile o tem umoru. Naj bi ga osvetljevale pod moralnim, zgodovinskim, juridičnim, političnim... vidikom. Cilj naj bi bil, da bi prav vsak naš časopis in revija publicirala vsaj v nekaj številkah zadevna poročila.

Kaka vodilna slovenska revija ali časopis ali pa več revij in časopisov skupaj naj bi začelo objavljati imena vseh, ki so v jamah končali. Ko jim že ne moremo postaviti za sedaj spomenika, vklešimo njih imena v naše publikacije. Na podlagi tako objavljenih imen bi mogli kasneje izdelati knjigo žrtev, ki bi dobila svoje častno mesto v vseh slovenskih knjižnicah, tudi doma, ko bo spet svoboda prišla.

A ta objava bi še ne izčrpala vseh možnosti. Zakaj bi ne objavili poročila o kraških jamah s kratkim opisom celotne revolucije v najbolj branih svetovnih časopisih. Danes so svobodni slovenski ljudje po vsem svetu. Razni znanstveniki, visoki uradniki, umetniški delavci poznajo osebno vplivne ljudi, po katerih bodo mogli objaviti v svetovnem časopisju poročila o kraških jamah. Danes smo že dokazali s svojim poštenjem svetu, kdo smo, in publiciranje ne bo pretežka stvar.

Prav pa je, da se v borčevski organizaciji zbere do drugega leta material, se razmnoži in pošlje ljudem, ki bodo po različnih državah poskrbeli, da se bo objavil.

Celo bi svetoval, da bi se objava izvršila vsa v istem mesecu, najbolje v juniju, ker bo tako dosegla več uspeha v svetu.

Če smejo komunisti že dvajset let pisati laž, zakaj bi mi ne smeli vsaj enkrat učinkovito zapisati resnico?

SPOMINJAMO SE JUNAKOV

Letošnjo spominsko proslavo v Buenos Airesu so pripravile izseljenske žene in dekleta 7. junija v Slovenski dvorani, pod okriljem društva Zedinjena Slovenija. Program je nosil kot moto besede: Dar žrtve vaših življenj, junaki, pa je poveljčan v trpljenju, v zvestobi, v ljubezni slovenskih žena — in po njih bodo naroda sinovi ovenčali domovino z vencem vaše zmage. Proslava je bila sestavljena takole:

Cvetje na grob — solo gđc. Roza Golob ob spremljavi ženskega okteta. Domača pokrajina, znamenje, tri dekleta v narodnih nošah s šopkom nageljev in rožmarina. V znamenju prižgo svečo namesto na grob neznanih junakov, iz ozadja je pa čuti pesem Pojdam u Rute.

Uvodni govor — predsednik DZS g. Božidar Fink. Poudaril je misel, da „hočemo biti živi nosilci bakle svobode, ki bomo pomagali razsvetljevati temo in iskati pot, ki bo domovini v srečo“ in pa, „naše vodilo je slej ko prej ljubezen.“

Slovenska žena spominu naših žrtvev — ga. Vera dr. Debeljakova. Govor objavljamo v celoti na drugem delu revije.

Povest mladih — predsednica SDO gđc. Alenka Jenko. Doma je še kot otrok doživljala pe letu 1945 komunistično nasilje. Opisala je svojstveno nelahko trpljenje vseh „za-

znamovanih“ po komunistih in v imenu mladine obljubila nadaljevanje boja za svobodo.

Spomini — ženski oktet. Vodil ga je g. Rudi Bras. Oktet je zapel pesmi Oj hišica očetova in Kje so tiste stezice.

Kdo bi izmeril tvojo ljubezen, mati! — gđc. Alenka Bras. Besedilo je sestavila pripornica v domovini.

Po trnjevi poti — Razbiti svetniki, oskrunjeni Bog, Siroti mi raje naj bosta otroka, Večerna molitev, Božič v samici, Tolažniki v ječi, Trpljenje kleni — za zlo ga ne vzemi. Besedilo pripornice v domovini. Recitirala je ga. Majda Volovškova. Dvospeva: gđc. Anica in Marija Mehle. Scena je prikazovala komunistično taborišče — bunker.

Naše upanje — ženski oktet. Zapel je pesmi Oj ti moj dom in Kje prijazne ste višave.

Oče, mati, bratje in sestré — je zapela vsa dvorana.

V celoti je bila prireditelj, ki jo je režirala ga. Danica Petričkova, zelo lepa in vreden spomin našim padlim. Dvorano so Slovenci napolnili do zadnjega. Kljub tolikim žrtvam, ki smo jih v boju proti brezbožnemu in nečloveškemu komunizmu pretrpeli, smo s to prireditvijo ponovno pokazali svoj ponos na preteklo borbo, odločno voljo za nada-

ljevanje iste in trdno vero v zmago resničnih vrednot.

Za tem je g. direktor A. Orehar maševal za vse slovenske žrtve druge svetovne vojne in komunistične revolucije v Sloveniji. V nagovoru je omenil delo slovenske žene med komunistično revolucijo. njeno nalogo ohraniti slovensko in versko zavest pri mladini v tujini in pa dolžnost vseh, ostati edini.

Pri maši je pel SPZ Gallus pod vodstvom dr. J. Savellija.

V LANUSU, Argentina, so se spomnili naših junakov 21. junija. Zjutraj je zanje maševal g. L. Lenček in v pridigi poudaril njih žrtev in naše dolžnosti ob njej. Popoldne se je v dvorani Slovenskega doma vršila proslava: fantje in dekleta so recitali odlomke iz Črne maše, pevski zbor je pod vodstvom g. V. Meleta zapel Kolečovski rog in Nebo žari, g. B. Fink je v govoru zlasti podčrtal važnost vztrajanja v načelih, za katera so padli naši junaki. Priprave za prireditev je vodil g. S. Mehle.

V SAN MARTINU so pripravili spominsko proslavo fantje in dekleta 28. junija. Gdč. M. Smersu je napovedovala posamezne točke. Govoril je g. J. Boltežar. Gdč. Martina Lah je recitala „Pismo v Vetrinje“ (J. Kalin). Oktet odseka SFZ je pod vodstvom g. A. Makeka zapel venček slovenskih pesmi. Vsi so zmolili Oče naš za padle junake in zapeli Oče, mati.

V BERAZATEGUIJU, Argentina so se istega dne spomnili naših

padlih s posebno prireditvijo. Maševal je g. dir. A. Orehar in govoril o potrebi molitve za padle in ohranjanja njih idealov. Spored proslave je bil takle: 1. Zadnje slovo (zbor), 2. Memento mori (Fr. Vitrih), 3. Srce je žalostno (deklince šol. tečaja), 4. Spomini (Korošec), 5. Mi slovenski smo vojaki (dečki šol. tečaja), 6. Sen o vrnitvi (J. Pučko), 7. Petje (šol. otroci) 8. Nebo žari (simbolična vaja deklet), 9. Naša pesem (mladinski zbor), 10. Oče, mati (petje vseh).

V SAN JUSTU, Argentina, so pripravili spomin našim padlim 21. junija. L. Modic je začel program s prisego zvestobe junakom in s prošnjo k Bogu, da bi naš narod kmalu dosegel svobodo. Balantiča je recitala A. Bras, potem je govoril J. Draksler. M. Tomažin je deklamirala Goro lobanj (J. Kalin). Govor s prikazom zgodovinskega razvoja komunistične revolucije je imel g. E. Škulj. Dekliški zbor je zapel tri narodne pesmi, vsi pa Oče, mati.

V CLEVELANDU, ZDA, so počastili naše mrtve 17. maja. Popoldne je zanje maševal g. J. Cvelbar, med mašo je pel Korotan pod vodstvom g. L. Lempla. Popoldanski del se je začel s petimi litanijami. V farni dvorani se je spomin nadaljeval. G. M. Jager, tamlakajšnji župnik, je govoril o načelnosti proti komunizmu. Pod vodstvom g. Rakarja je zapel zbor Ilirija pesem. G. J. Melaher je govoril o komunističnih zločinih med vojsko in o našem uporu. Sledila je Vigred se povrne. Simbolični prizor društva Kres je bil izzvenel v molitev za pokojne.

Univerzitetna reforma se je začela v znamenju treh načel: inverzije, stopenjskega študija in humanizacije. Humanizacijo smo spotoma nekje izgubili, ne da bi kdo to opazil. Inverzija je preveč zapleteno vprašanje, da bi se ob naglici in ob metodah te reforme sploh mogla pričeti razprava. Ostal je stopenjski študij kot ne povsem uspel proizvod reforme, ki vedno bolj kliče po reformi reforme. Ustvariti je treba ozračje resnosti, ozračje, kjer velja samo avtoriteta argumenta, ozračje strpnosti, potrpežljivosti in medsebojnega zaupanja..., ne pa torišče osebnih ambicij, nedomišljenih prebliskov, podprtih s politično avtoriteto, neodgovornih eksperimentov s študenti in profesorji, pavšalnih sodb in vsiljevanja enakih meril za vse. (LB, Naši razgledi XIII,1.)

Ta fotografija ljubljanske univerze je žalostna. Če je namreč treba šele ustvariti ozračje resnosti..., potem je danes tam ozračje neresnosti, nepotrpežljivosti, medsebojnega nezaupanja, torišče politične avtoritete... Če je res ljubljanska gimnazija-univerza taka, kot jo kaže gornja slika, uboga Slovenija!

„Iz ljudske šole smo napravili otroški vrtec, iz srednje šole ljudsko, iz univerze — gimnazijo. Ljudje brez znanja enega jezika se uče primerjalno jezikoslovje. Ali ste videli tistega možaka, ki se je bil po prsih: jaz, tovariši, nisem videl šole odznotraj. In sinovi delavcev, tisti sinovi, ki so dovršili fakultete, so v sramu povsili oči in pogledali v tla.“ (V. Zupan, Sodobnost XI, 302 in p.)

Komunizmu je nujno vrnitev v barbarstvo. In človek naj bi se danes s tem sprijaznil in „se šel koeksistenco“?

BORCI PIŠEJO

Gospod urednik!

Lepa hvala za Vestnike. Prejel sem kar tri prve zvezke tega leta. Res škoda, da nisem prej nič prejel. Bi vsaj vedel, kako ste — hvala Bogu — lepo krenili naprej.

C. A. — Santiago — Čile

Gospod urednik!

Včeraj sem dobil po pošti številke 3-4 in številke 6. Številke 1-2 žal nisem dobil. (Med tem je bila že odposlana ponovno, op. ured.) Prilagam znesek za letošnjo naročnino, katerega, prosim, oddajte g. upravniku. Naj mi sporoči, ako je zadosti za kritje vseh stroškov, ki jih ima uprava s pošiljanjem. Če ni, naj mi sporoči, da dopolnim primanjkljaj.

Lep pozdrav!

V. S. — Brazil

VSEBINA: Prej — zdaj (D. D.) — Zvestoba slovenstvu — Vojvodski prestol — znak suverenosti (Pavle Rant) — Komu igra? Iz Slovenije — Morda še niste brali... (Spectator) — Slovenija v ognju revolucije (F. Gl.) — Hinavsko zgražanje (Rudolf Smersu) — Slovenska žena v revoluciji (Vera dr. Debeljakova) — Ob dvajsetletnici (Iz zapiskov zareškega župnika) — Spomini „nemškega“ mobiliziranca (Nace Grohar) — Pismo šte. 1 — Vračanje kozakov iz Lienza in Spittala leta 1945 (Dr. Tine Debeljak) — Kaj pravite? (Hamlet) — Spominjamo se junakov — Borci pišejo

Correo
Argentino
Suc. 7

TARIFA REDUCIDA
Concesión No. 6830

Propiedad Intelectual
No. 817.736
Ramón Falcón 4158, Bs. As.

AX

Vestnik: es el único Informativo de los Excombatientes anticomunistas
eslovenos; is the official voice of Slovenian anticommunist veterans